СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXIII СЪЕЗДИЗИ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!
1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 79 (6405). 1966 ч. апрель 3. воскресенье | Өртээ 2 көп.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXIII съездизи апрель 2-де Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга бодунуң ажылын үргүлчүлээн. СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдерин съезд чугаалажырын үргүлчүлээн.

Хуралга эштер: Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП-ниң Вольск райкомунуң секретары Ю. Д. Филинова (Саратовтуң парторганизациязы), ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов санал берген.

Оон соонда даштыкы коммунистиг партияларның төлээлекчилери эштер: Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Макс Рейман, АКШ-тың Коммунистиг партиязының төлээлериниң удуртукчузу Генри Уинстон, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Даргазы Викторио Кодовилья съездиге байыр чедирип чүве чугаалаарга, делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле оон ыңай эштер: Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. Усубалиев, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Г. М. Марков, СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп, СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары Ф. А. Табеев, Украинаның Компартиязының Днепропетровск обкомунуң бирги секретары А. Ф. Ватченко, СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары М. С. Соломенцев санал берген.

Даштыкы коммунистиг партияларның төлээлекчилери эштер: Австралияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Даргазы Ричард Диксон, Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Костас Колияннис, Уругвайның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Родней Арисменди съездиге байыр чедирип чүве чугаалаарга, делегаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткаан.

Гондурастың Коммунистиг партиязындан, Парагвайның Коммунистиг партиязындан, Пуэрто-Риконуң ажылчы чоннарының хосталга партиязындан, Реюньоннуң Коммунистиг партиязындан, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязындан съездиниң адынга байырлыг чагаалар келген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылчы чоннар коллективтеринден, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларындан, эртем албан черлеринден болгаш чогаадыкчы организациялардан, комсомолчулардан болгаш аныяктардан СЭКП-ниң XXIII съездизиниң адынга хөй санныг байырлыг чагаалар, байыр чедириишкиннери болгаш күш-ажылчы рапорттар кээп үргүлчүлевишаан.

Апрель 1-ниң эртенги хуралы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чээрби үшкү съездизи бодунуң ажылын апрель 1-де үргүлчүлээн. СЭКП Төп Комитединиң болгаш партияның Төп ревизия комиссиязының отчёттуг илеткелдерин делегаттар политиктиг улуг көдүрлүүшкүннүң болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг чөрүктүң байдалында чугаалажып көрүп турар. Бистиң партиявыстың ленинчи шугумун болгаш коммунизмниң улам ыңайгы тургузуушкунунуң перспективаларын олар изии-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турарлар.

Съездиниң эртенги хуралын **П. Е. Шелест** даргалаан.

— Организакчы болгаш экономиктиг ажылды улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле партияның ажылдап кылган хемчеглерин ажылчы чоннар изии-биле деткээн — деп, СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары **К. К. Николаев** бодунуң саналынга медеглээн. Партияның кыйгырыын чон кайы хире бедик көдүрлүүшкүннүг деткип турарын XXIII съездиниң мурнуу чарында эрткен айлар эң тодаргай бадыткап көргүскен. Бодунуң болгаш коллективиниң ажылы дээш совет кижилерниң харыысалгазының, бүгү партияның ажыл-чорудулгазы дээш коммунистерниң харыысалгалыг болур чорууунуң бедээни — чоннуң сагыш-сеткилинде кайгамчык эки чүүл болуп турарын демдеглээри чугула.

Бодунуң чаңчылдарынга шынчы Свердловск областың ажылчы чоннары бистиң күрүневистиң экономиктиг үлүүн киирип келген. Съезд мурнунуң хүлээлгелерин болгаш квартал планын олар съездиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүседипкеннер. Продукция бүдүрери эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 8 хуу көвүдээн.

Бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды бүгү-ле бүдүрүлге черлеринге эртем ёзузу-биле организастаарын шиңгээдип нептередириниң сорулгаларының дугайын оратор оон ыңай чугаалап, оон-биле холбаштыр Свердловск областың партия организациязының дуржулгазын демдеглээн. Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын бүдүрүлгеде ажылдаар черлерге чедир планнап кылган чорук курлавырларны дилеп тыварының чаа үе-чадазы болу берген. Чүгле Свердловск хоорайга безин күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын планнаарынга хөй муң инженерлер, техниктер болгаш ажылчыннар киржип турар. «Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын — бүдүрүлге бүрүзүнге шиңгээдип нептередир дээш!» деп лозуңнуң адаа-биле массалыг шимчээшкин областа калбарган. Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарының планнарын чогаадып кылыры болгаш боттандырары партия организацияларының хүн бүрүде контролюнуң адаанда туруп турар. Барык 75 муң ажылчыннарга хамаарыштыр күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарының үш муң ажыг планнарын бо чылдың эгезинге чедир чогаадып кылган. Ол планнарны боттандырары 26 миллион рубльдиң экономиктиг орулгазын бээр болгаш ук планнарны ёзугаар ажылдап турарларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн 10—15 хуу немей бедидер арганы бээр.

Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын бүгү-ле партия организациялары ёзулуг-ла холга алыр болза, күрүнеге улуг ужур-дузалыг ажыл-херекти бүдүргенивис ол болур деп, эш Николаев чугаалаан. Ол дээрге, чүгле техниктиг херек эвес, харын-даа партийжи чугула херек болур, чүге дизе, күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер айтырыг-биле болгаш бүгү курлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаарының ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидери-биле сырый холбаалыг болуп турар.

Күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарының структуралыг тускай салбырларын министерстволарга тургузары, а ол ажылды холбаштырарын, дуржулгазын чыып мөөңнээрин болгаш методика ёзузу-биле удуртурун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле Күрүне комитединге даандырары чугула деп санап турар бис.

ВЦСПС-тиң даргазы **В. В. Гришинге** сөс берген. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы дыка хөгжүлдезин хандырар, аңаа үндезилээш чоннуң амыдырал деңнелин бедидер эң чугула сорулганы партия салып турар деп, ол чугаалаан. Бо сорулганы чедиишкинниг күүседиринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери шиитпирлиг ужур-дузалыг болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелиниң талазы-биле эң сайзырангай капиталистиг чурттардан амдызында хожудап турар бис. Ынчалзажок ол хожудаашкын чыл бүрүде дүрген кызырлып турар. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 33—45 хуу бедидерин чаа беш чыл планында көрүп турар. Ол дээрге, беш чыл планының эң чугула сорулгазы-дыр! Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чүгле чаңгыс хуу өзүлдези безин ийи миллиард рубльдиң продукциязынга деңнежир.

Сорулга чүдел дизе, материалдыг, техниктиг аргаларны болгаш күш-ажыл курлавырларын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлде темпилерин дүргедединге улам дээре ажыглаарында. Дузалаар, аар күш кирер, хөй хемчээлдиг ажыл-чорудулгаларын чоокку чылдарда механизастаар, хол-биле кылыр ажылдың хемчээлин дыка кызырар херек.

Бүдүрүлгени сайзырадып көдүрер дээш демиселге чугула рольдуг бүгү чоннуң социалистиг чарыжының калбарыышкыны бистиң миллион-миллион кижилеривистиң күш-ажылды медерелдиг ёзу-биле көөрүн тодаргай херечилеп турар. Чарышты сайзырадыр талазы-биле улуг ажылды партия, профэвилел болгаш ажыл-агый организациялары чорудуп турар. Чарыш амгы үеде бүдүрүлгелерниң адырлар аайы-биле организастаттынган болгаш ажылчыннарның база албан-хаакчыларның 90 ажыг хуузу ында киржип турар болгай. Социалистиг чарыштың үргүлчүлели болгаш сайзыраашкыны болур коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин массалыг характерлиг болу берген.

Техниктиг депшилгени дүргедедир дээш демиселге улуг үлүүн чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар киирип турар. Оларның саналдарын шиңгээдип ажыглааның ачызында 11 миллиард рубль ажыг хемчээлдиг камналга чеди чыл планының дургузунда чедип алдынган.

Кижилерниң күш-ажылын канчаар организастааныңдан чарыштың чедиишкини дыка хамааржыр. Планнаашкынны болгаш материал-техниктиг хандырылганы экижитпишаан, күш-ажылдың база бүдүрүлгени эртемге үндезилеп организастаарын улам-на калбартыры, ажыл шагының халас эртер чоруу-биле демиселди күштелдирери, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары эргежок чугула.

Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле улуг хемчеглерни чаа беш чыл планында көрүп турар. Бүдүрүлгеде күш-ажыл байдалдарын улам ыңай экижидер болгаш чиигедир талазы-биле доктаамал сагыш салыышкынны партия болгаш чазак илергейлеп турар. Ол сорулгаларга күрүнениң чарыгдалдары чыл бүрүде өскен. Ынчалзажок ол чарыгдалдарны чамдыкта чедир ажыглавайн турганы хомуданчыг. Күш-ажыл камгалалының байдалы дээш ажыл-агый удуртукчуларының база профэвилел организацияларының харыысалгазын бедидер, техниканың айыыл чок болур чоруунуң дүрүмнерин база күш-ажыл хоойлузун үрээн албан-дужаалдыг кижилерни шыңгыы хемчег алыр херек.

Бүдүрүлгениң байдалдары таарзыр черлерге ийи дыштаныр хүннүг беш хонуктуг ажыл неделязынче ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шилчидер дугайында СЭКП ТК-ның отчёттуг илеткелинде айыткан саналды профэвилелдери деткип турар. Дуржулганы мөөңнээр сорулга-биле сөөлгү үеде ажыл шагының ол чурумунче беш чүс ажыг бүдүрүлгелерниң ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын шилчиткен. Ол бүдүрүлгелер боттарының планнарын чедиишкинниг күүседип турарлар. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, ажыл шагы халас эртер чорук кызырылган, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның дыштаныырынга, өөрениринге, ажы-төлүн кижизидеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Бистиң чуртувуста чуртталга тудуунга кайгамчык хөй хөреңгилерни киирип турар. Чаа беш чыл планында ол хөреңгилерниң хемчээли 30 хуудан эвээш эвес көвүдээр. Ынчалзажок, чуртталга бажыңнарының айтырыы ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн. Бичии уругларның албан черлери амдызында база чедишпейн турар. Бо айтырыгларже кичээнгейни күштелдирери, чуртталга бажыңнарының тудуунуң төлевилелин экижидери, шынарын бедидери эргежок чугула.

Хереглелдиң ниитилел фондулары амгы беш чыл планының дургузунда 40 хуу көвүдээр. Ол фондуларның үштүң бир кезии күрүнениң социал страхованиезиниң хөреңгилери болур. Профэвилелдери ол хөреңгилерни пособиелер болгаш пенсиялар төлээринче, ажылчы чоннарның кадыкшылын быжыглаарынче, оларның дыштанылгазын организастаарынче угландырар. 45 муң орунну чаа санаторийлерни, 358 муң орунну дыштанылга бажыңнарын болгаш туризмниң албан черлерин беш чылда тудар база бүдүрүлгелерге болгаш пионер лагерьлеринге кадыкшылга черлериниң санын көвүдедир. Ол чорук 1970 чылда профэвилелдериниң санаторийлеринге база өске-даа дыштанылга баазаларынга 23 миллион кижини хандыдар арганы бээр.

Совет профэвилелдери өскен болгаш быжыккан. Сөөлгү дөрт чылдарда профэвилелдер кежигүннериниң саны 16 миллион кижиге немей көвүдээн. Профэвилелдери амгы үеде 80 миллион хире ажылчы чоннарны каттыштырып турар. Бүдүрүлгелерниң эргелериниң калбарганы, бүдүрүлгеге экономиктиг идиг бериишкининиң хемчеглерин боттандырары-биле холбаштыр профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазынга чаа утка-шынар немешкен. Профэвилелдери партияның айтыышкынын күүсетпишаан, бүдүрүлгени, күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчыннарны база албан-хаакчыларны улам-на калбаа-биле киириштирер, чурттуң ээзи болуп турар оларның эргезин хандыр тайылбырлаар ужурлуг.

Бистиң профэвилелдеривис делегейниң чүс ажыг чурттарының профэвилел организациялары-биле харылзааны тудуп турар деп, ВЦСПС-тиң даргазы уламчылап чугаалаан. Социал депшилге болгаш тайбың дээш демиселге, империализмге, дарлалдың болгаш мөлчүлгениң бүгү-ле хевирлеринге удур демиселге делегейниң профэвилел шимчээшкини улуг рольду ойнап турар. Маадырлыг вьетнам улусту камгалаарының күчүлүг үнүн делегейниң ажылчын аңгызы көдүрген. Совет ажылчы чоннар маадырлыг вьетнам улус-биле кезээде кады болгаш америк империализмниң агрессиязынга удур олар бүгү таланың дузаламчызын вьетнам өңнүктеринге моон соңгаарда көргүзер дугайында бистиң съездивисте олуржуп турар вьетнам эштеривиске баа катап бүзүредирин менээ чөпшээреп көрүңер деп, В. В. Гришин медеглээн.

Делегейниң профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары амгы үениң байдалдарында соңгаарладып болбас эң чугула сорулга болуп турар. Оон хүрээлеңинде бар чарлыышкын делегейниң ажылчын аңгызының эрге-ажыынга улуг когаралды чедирип турар. Монополиялар болгаш оларның агентуразы ол чарлыышкынны хевээр арттырарын оралдажып турары таварылга эвес болгай. Империализмге удур аңгы демиселинге үндезилээш, делегейниң профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээш совет профэвилелдер моон соңгаарда шиитпирлиг демисежир апаар. Пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудуп турар совет ажылчы чоннарның, бистиң чуртувустуң профессионалдар эвилелдериниң мурнунда бүгү делегейниң күш-ажылчы кижилери, хосталга дээш демиселде улустар кезээде идегелдиг болгаш ынаныштыг өңнүктерлиг болуп келген болгаш моон соңгаарда кезээде ындыг өңнүктерлиг болурлар.

Индирде — Ивановонуң пөс-таавы фабриказының аргыкчызы **З. П. Пухова**. Бистер шуптувус амгы үеде сеткил-сагыжывыстан өөрүшкүлүг ажылдап турар бис деп, ол чугаалаан. Ынак Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш улам-на хөйнү кылыксаазы келир-дир. Миллион-миллион кижилер ындыг сеткил өөрүшкүлүг ажылдап турар дээрзинге бүзүрээр мен. Март 8-зин байырлал кылдыр чарлааны дээш, партияның Төп Комитединге, Совет чазакка, бүгү херээженнерниң, Иваново областың бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден өөрүп четтириишкинни дамчыдарын чөпшээреп көрүңер. Бистиң күш-ажылывыс бүгү улустуң чаагай чоруунга идиглиг болуп турарын, чурттуң пөс-таавы талазы-биле хоочун хоорайларының бирээзи, 60 чылдар мурнунда Россияга баштай-ла ажылчыннар депутаттарының Соведи тургустунган — Иваново хоорайывыстың өзүп, сайзырап болгаш улам чаагайжып турарын эки билип турар бис. Амгы үеде мээң черим чүгле аргыг-биле эвес, а автомобиль краннарының, янзы-бүрү приборларның, экскаваторларның, пөс-таавы кылыр болгаш өске-даа машиналарның бүдүрүлгелери-биле бүгүдеге билдингир апарган.

Бисте боттарының ажыл-херээниң кайгамчыктыг мастерлери, улуг эгелээшкиннерниң инициаторлары өзүп үнген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Мария Куликованың, Юлия Вечерованың ады-сураа бүгү чуртка билдингир болу берген. Антонина Косарева биле Валентина Смирнованың мурнакчы дуржулгазы хөй-хөй пөс-таавычыларның чедиишкини апарган.

(Уланчызы 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕЯЛАРЫ СОВЕТ КИЖИЛЕРНИ СОРУК КИИРИП ТУРАР

СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА

Москва. Кремль. Орду. Хурал.
Партиявыс съездизи.
Коммунистер-делегаттар
Кайыыртан бээр саадапканнар.

Ада-чурттуң оглу, кызы —
Аңы-дүңма аймак шупту:
Каш янзы домак-дылдыг
Кандыг төлээ мында чогул?!

Олар шупту — коммунистер,
Оран чурттуң шолбаннары.
Олар шупту — делегаттар.
Омак — чоннуң оглу, кызы.
Съездилер Ордузунга,
Силерлерниң араңарга
Бистер база олурган дег,
Бир-даа карак албайн ор бис.

Л. ЧАДАМБА.

ПАРТИЯНЫҢ АЙЫТКАНЫ-БИЛЕ

Партияның XXIII съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин Бай-Тайга районнуң Шуй көдээ Совединиң ажылчы чоннары багай эвес күүсеткен. «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы школаларның, эмнелге болгаш культура албан черлериниң оттулар ыяжын, тудуг материалын белеткээри, часкы хову ажылынга белеткел ажылдарын шынарлыг чорудары, ниитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг чорудуп, малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алыры турган.

Ажылчы чоннарның бедик политиктиг көдүрлүүшкүнүн деткиир талазы-биле көдээ Совет элээн организастыг хемчеглерни чорутканының түңнелинде ажыл-агый бирги кварталда чамдык ажылды кылган. Часкы хову ажылынга кирер машина-техниканың септелгези эки шынарлыг кылдынган болгаш тарылга шөлдеринче 632 тонна өлек төктүнген. Колхоз бүгү үрезинни чажарынга белеткеп алган.

Съездиге уткуштур бирээзи-ле 250 кг дириг деңзилиг 70 шарыны семирткеш күрүнеге дужаар хүлээлге алгаш, «Мурнакчының» малчыннары сөзүн ээлээн. Артельдиң малы кыштан хүр ажып, чамдык коданнарда мал массалыг оолдап турар СЭКП-ниң XXIII съездизи ажыттынар хүнге чедир Хертек Көктүң хоюндан 242, Хертек Балданның хоюндан 249 хой төрээн, хураганнар менди алдынган.

Партияның Төп Комитединиң совет күрүнениң экономиказын, совет улустуң культурлуг амыдыралын соксаал чокка көдүрер талазы-биле ап келген чугула хемчеглериниң түңнелинде Шуй көдээ Советтиң ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы болгаш культуразы бедээн, «Мурнакчы» колхозтуң экономиказы быжыккан. 1966—1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизинге Директивалар төлевилелин чугаалажып таныжып турганда-даа, съездиниң ажыттынганын радио дамчыштыр дыңнап, парлалгага үнген илеткелдер-биле таныжкаш, Шуйнуң ажыл-ишчилери база катап чалгынналган, съездиниң Директиваларын амыдыралга боттандырар дээш чаа-чаа хүлээлгелерни ап эгелээн.

Партияның XXIII съездизиниң Директиваларын амыдыралга боттандырар дээш, организас-массалыг ажылды улам-на экижидер арга бар.

О. ОЙДУП,
көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Улам эки ажылдаар

Бистер, бөдүүн совет кижилер бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынының бүрүнү-биле деткип турар бис. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң дугайында материалдарны, аңаа Төп Комитеттиң отчёт илеткелиниң талазы-биле ТК-ның Бирги секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин таныышкаш, бистиң партиявыс совет кижилер дугайында кайгамчык кичээнгей салып турарынга улуг өөрүшкүнү илередир сөстер тывары берге-дир!

«Тес-Хем» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжузу мен. Бо хүннерде 450 баш чаш хураганны менди доруктуруп тур мен. Съездиге белээм ол. Хойнуң дүгүн чидириг чокка кыргып алырын, күрүнеге хөй дүктү бээрин хүлээнип турар бис.

Сара МОНГАЛЬБИИ,
маадыр ие.

Четтикпейн манап турган

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының Кара-Чыраада хой ажылының фермазының хойжулары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ажыттынарын четтикпейн манап турганнар.

Ажыл стажының талазы-биле малчыннарның аныяа Сайын-оол Васильевич Чүлдүм съездиниң ажылын эгелээр хүнге чедир 580 хураганны ап, менди доруктуруп турар. Оон иштинде 48 хой ийистээн.

Март 29-та съездиниң ажыттынып эгелээнин радио дамчыда берген. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ында практикант студентизи Ч. Успун-оол радиовуң дамчыдылгазын тыва дылга допчузу-биле хойжуларга чугаалап берген.

— СЭКП-ниң съездизи бистиң ажылывыска улуг айтыышкынны бээр болгай. Ону күүседири-биле бо чылын төрүүр 100 хойга онаапштыр 95-тен эвээш эвес хураганны, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү алыр бис. Бо хүлээлгени чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир дээш ажылдаар бис — деп, С. Чүлдүм өөрүнге чагып чугаалады.

Н. ШАРАП.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизинге ТК-ның Бирги секретары Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин болгаш съездиниң делегаттарының санал-оналдарын бүгү совет улус-биле бир дөмей, кызыгаар чок өөрүшкү-биле чүүлдүгзүнүп үткаан митинг Кызылдың алгы заводунуң коллективинге апрель 1-де болган. Съездиниң ажылының дугайында илеткел болган соонда, бир дугаарында хынакчы-контролёр К. Хүрекпен сөс алгаш, мынча дээн:

— Партияның чорудуп келген ажылынга болгаш моон соңгааргы сорулгаларынга кижи кайгамчык-ла өөрүүр-дүр. Бистиң партиявыс чүгле кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш сагыш салып турар. Партияның планнары чоннуң материалдыг деңнелиниң өзүлдезинче болгаш культура хөгжүлдезинче угланган. Ылаңгыя ийи дыштаныр хүннерлиг, беш ажыл хүннүг неделяже шилчиирин партия көрүп турар-дыр. Ол чорук күш-ажылдың байдалын экижидеринге, кижилерниң хостуг үени таарымчалыг ажыглаарынга арганы берип турар. Совет кижи уруглар кижизидеринге, өөрениринге, культура-техниктиг деңнелин бедидеринге улам хөй хостуг үе-шактарлыг болур-дур. Оон ыңай совет кижилерге дузаламчы хандырылгазы улам экижиир, үндүрүглер эвээжээр. Ол бүгүге сеткил ханмас аргажок. Ону күш-ажыл-биле харыылаар бис. Бистиң коллектив партияның XXIII съездизинге уткуштур чарышка берген сөзүн ээлеп, бүдүрүлгениң квартал планын 137,8 хуу күүсеткен.

СЭКП чырыткылыг келир үеже чон-биле кады бүзүрелдиг-биле базып орар — деп, заводтуң технологу Г. И. Кузьмин чугаалаан.

Партияның ада-сагыш салыышкынынга харыы кылдыр чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 25-те бурун күүседиринге бүгү коллективти заводтуң улуг инженери К. У. Зайцев кыйгырган. Коллективтиң ажыл-ишчилери партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база беш чылдың баштайгы чылында алдынган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дугайында социалистиг хүлээлгени бир үн-биле алганнар.

ЧУРУКТА: митинг үезинде. Солагай талазында индирде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, бүдүрүлгениң хынакчы-контролёру эш К. К. Хүрекпен.

А. СОДУНАМ.
Фото авторнуу.

ЛИТЕРАТУРАНЫҢ РОЛЮ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизинге Төп Комитеттиң отчёт илеткелинде коммунизм тургузуунуң амгы үе-чадазында совет улусту кижизидеринге литератураның болгаш уран чүүлдүң ужур-дузазын улам бедидерин негээн. Ылаңгыя Октябрь революциязының 50 чыл оюнга болгаш В. И. Лениниң чүс хар харлаарынга төлептиг чогаалдарны чогаадырынче бүгү уран чүүл ажылдакчыларының кичээңгейин угландырып турар.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң идейлиг болгаш уран чечен шынарын бедидеринче кол кичээңгейни салырын партия айтып турар. Партияның бо негелделерин амыдыралга боттандырарынга литература айтырыгларын, төөгүзүн шинчилээр эртемниң ужур-дузазы бедиир. Тыва эртем-шинчилел институдунуң литература болгаш фольклор секторунуң ажылдакчылары ам тыва литератураның төөгүзүн орус дылга үндүрер дээш ажылдап турар.

В. И. Лениниң 100 хар харлаарынга тыва литератураның шинчилекчилери «Тыва улустуң аас чогаалы» деп шинчилел ажылын тускай ном кылдыр үндүрүп, белек кылдыр тудар сорулганы салган. Бо улуг сорулгаларны чогуур өйүнде күүседиринче XXIII съездиниң шиитпирлери бистерни хей-аът киирер. Бедик шынарлыг шинчилел ажылдарынга коммунистиг ниитилелдиң ёзулуг тургузукчуларын кижизидеринге аас чогаалының болгаш литератураның үнелеттинмес ужур-дузазын көргүзери эртемденнерниң сорулгазы болур.

Д. КУУЛАР.
Тыва дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXIII СЪЕЗДИЗИ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Беш чыл планының талазы-биле съездиниң Директиваларының төлевилелиинде улустуң хереглел бараанналарын бүдүрер, үлетпүрнүң ындыг адырларының хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ол чорук бистерниң, пөс-таавычыларның улуг харысалгалыг болурун негеп турар. Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, төрээн Коммунистиг партиямның XXIII съездизинге күш-ажылчы белек кылдыр, ажылдап турарым станок бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүүн бедидер деп хүлээлгени алган мен. Чыл эгезинден бээр алган ол хүлээлгемни шуут-ла ажыр күүседип шыдаанымны бөгүн борта, съездиниң делегаттарының мурнунга дыңнадыр аас-кежиктиг болдум.

Амгы үеде Иваново областың пөс-таавычылары чаа техниканы хуусаа бетинде шиңгээдип алыры дээш чаржып кирипкеннер. Бир эвес бистиң областа пөс-таавы фабрикаларының шуптузунга чаа дериглерниң бүдүрүкчүлүүн төлевилелде көрдүнгенинге чедирилтер болза, бүгү чурт чылда-ла 47 миллион метр пөсту немей алыр дээрзин специалистер санап көрген. Көрбес силер бе, ол дээш ажылдап болур-дур, ону дээш демисежип болур-дур! Чаа дериглерниң төлевилел күчүзүн хуусаа бетинде шиңгээдип алган турары дээш социалистиг чарышты бүгү чуртка калбартыр херек.

Бисте эрги дериглерни солуп турар деп, оратор демдеглээн. Ынчалза-даа ол ажылды чорудуп турарывыс амдызында оожум. Шагда-ла эргижирээн калгылаан аргыыр станоктар ам-даа эвээш эвес артып калган, а ол ышкаш чамдык пөс аргыыр автоматтарның бүдүрүкчүлүү шоолуг эвес болуп турар.

Куду сорттуг, боктаалчак хөвеңниң кээп турары-биле, бистиң чамдык хөвең-саазындан пөс кылыр бүдүрүлгелеривис элээн каражага таварышкылаар. Машина тудукчулары болгаш хөвеңниң шынарын экижидер технологтуг процесстерни чаартыр ужурлуг кижилер бистиң бо үнүвүске дыңнангыр болур боор дээрзинге, пөс-таавычылар идегеп турарлар.

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларын чоорту ийи дыштаныр хүннүг, беш хонуктуг ажыл неделязынче шилчидерин көрүп турарын, СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелинде чугаалаан болгай. Ол дээрге шын-дыр деп, эш Пухова чугаалаан. Бистиң областа ындыг графикче шилчиттинген, 200 муң хире кижи ажылдап турар дөртен алды бүдүрүлгелерниң дуржулгазы, ол арга бүдүрүлгениң-даа, ажылчы чоннарның боттарының-даа сонуургалынга дүүшкек болуп турарын көргүзе берген.

Бистиң кайгамчык чогаалчывыс **М. А. Шолоховтуң** чугаазын съездиге улуг сонуургал-биле дыңнаан.

— Мен борта совет литератураның төлээлекчизи болуп чугаалап тура, литераторлар, бистерниң чедишкиннеривис, номчукчулар силерниң-даа, бистерниң чогаалчыларның-даа күзеп турарывысты хандырыпкы дег, ындыг улуг көскүлең эвес дээрзин силер бүгүдеге хөмүдап дыңнадып көрейн. Сөөлгү чылдарда эки номнар көстүп келген дээрзи чугаажок. Поэзияның-даа, прозаның-даа ындыг номнары бар. Ынчалза-даа ол эвээш. Ол дугайын, безин амгы үеде Ленинчи шаңнал тывсырынче киирткинген чогаалдарның көрдүнүп турар данызында көзүлдүр-ле чегей болуп турарының фактызы херечилеп турар. Ол дээрге, чогаалчыларның багай ажылдап турары эвес-тир. Чогаалчылар ажылдап турар болдур ийин. Ынчалза-даа элээн ужур-дузалыг чогаалдарның көстүп келири чылдың эвес-тир. Оларның көстүп келирин дарый манап база болбас-ла болгай.

Литературжу ажыл-херектеривистиң анализин тодаргай чугаалап, силерни шылагзындырар дивес мен. Ажыы-биле чугаалаарга, ону чаңгыс кижи кылып-даа четтикпес, ынчаш. Оон дугайында бистиң чогаалчыларның бо чылын болур деп турар съездизинге делгеренгей-биле чугаалажы бээр апаар.

Ак сеткилдиг чогаалчы ийикпе чурукчу кижи хажызынга олуруп каар хире эвес, шак ындыг болуушкуннар амгы үеде делегейде бар дээрзин кижи бүрүзүнге билдингир. Ол бүгүдеге билдингир чүүлдү-ле чамдыкта сагындырар апаар-дыр. Бодап көрүңер даан. Амгы үеде кижи төрелгетенниң чурттап эртип турар болуушкуннарын тавадр чалгыглар деп санап болбас-тыр. Вьетнамда америк агрессия уламчылап турар, дерзии күштүг үрегдекчи чепсекти шенепишаан. Барыын-герман милитаристер ол чепсекти боттарының холдарынга алырын чүткүлүп турарлар. Реакциялыг буржуаз уран чүүл кижилерниң сеткил-сагыжынга кижи көөр хөөн чок чорукту кыпсып, шаг-шаандагы тоолдарда болгаш тоолчургуу чугааларда каржы-дүржок күштер дег болу берген. Ында кол сорулга кижиниң кижизиг болур чоруун чоңга удурланышкак кылдыр хуулдурары апар чыдар.

Максим Горькийниң: «Культураның мастерлери, кымнарның-биле кады силер?» деп айтырыы бо хүннерде бүгү делегейниң чогаалчыларының мурнунга биеэги хевээр чептүү-биле тургустунуп турар. Чогаалчының турар олуруу хөй-ниитиниң амыдыралының аразы дээрзин бистер, совет литераторлар, коммунистер, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң оолдары, коммунистиг ниитилелди тургузуп турар хамаатылар ышкаш, партияның, улустуң, совет кижиниң революсчу үзел-бодалын илередип турар бис.

Кандыг-бир сыскынды тыптып келгеш, бижип турар чүвези бир аңгы, а даштыкыга барып парлады каавыдып турар чүвези сыр өске болурга, бужар-дыр.

— «Совет кижилерниң чоргаарланып турары дег, улуг болгаш чаагай сеткилдиг улустуң бичии кезии кылдыр, бодумну шак ынчаар санап турар мен — деп, чогаалчы оон ыңай адыш часкаашкыннары болуп турда уламчылаан.—Кижи бодун ынчаар сактып чорууурга чоргаар-дыр. Күчүлүг болгаш каас-чараш Төрээн чурттуңуң оглу сен кылдыр сактырга, чоргаар болбас аргажок. Төрээн чурт сени өстүрген, ол сенээ бүгү чүвени берген. Биске Төрээн чуртувустуң берген чүүлдерин санап-четпес. Бүгү-ле чаагай ажыл-херектерин ынчангаш аңаа сөңнээри күзенчиг. Бис Төрээн чуртувусту ие деп чассыг адаар бис. Бүгүдевис кайгамчык улуг чаңгыс өг-бүлениң кежигүннери бис. Биске ол хире үнелиг Төрээн чуртувуска удур хоралыг сөзүн чажарын семээн саттыныкчыларны кээргел чок көөр ужурлуг бис — деп, ол оон ыңай чугаалаан. «Өг-бүлеге тудуу кижи турар» дижир болгай. Тудуу чорук база-ла аңгы-аңгы болур болдур ийин. Бодунуң иезин бак сөглээри дег, ону нүгүлдээри дег, олче кара холун арныры дег дерзии болгаш бужар чүве турбас дээрзи кымга-даа билдингир. Төрээн чуртун нүгүлдеп, биске эң-не улуг үнелиг чүвени малгашка бораан, ындыг чамдык кижилер дээш, ыядынчыг-дыр. Олар дээрге, сагыш-сеткилинден бужартааннар болур. Оларны камгалаарын кандыг-бир арга-биле кызыдып турганнарга безин ыядынчыг болур ужурлуг. Ол өөлежоктарга дуза чедирерин бодап, боттарының хайгааралынга арттырып алырын бодап тургулааннар оон-даа дора ыядынчыг. Хоп-нүгүлдүг чогаал шорбажылап тургулаан кижилерниң даштыкыда чамдык камгалакчыларынга мынчаар чугаалаар дээн ийик мен: шүгүмчүлелдиң биске артып калырының дугайында сагыш човаваңар! Шүгүмчүлелди бис деткивишаан, хөгжүдүп турар бис. Бо съездиде безин ол чидиг дыңналып тур. Ынчалза-даа нүгүлдээшкин — ол дээрге шүгүмчүлел эвес-тир. Хөөлбектиң малгажы дээрге, чурукчунуң будуу эвес-ле болгай!

Бодунуң чугаазының төнчүзүнде чогаалчы, бистиң Төрээн чуртувустуң бойдузунуң курлавырларынга камныг болурунуң чугулазын демдеглээн. Бойдустуң кайгамчык хайызы — Байкал хөлдүң, Азов далайның, Волганың болгаш Донну балык байлаан камгалап болгаш көвүдедирин тоомчага албас чамдык аңаа хамаарылгалыг министерстволарны болгаш ведомстволарны чогаалчы чидии-биле шүгүмчүлээн. Чамдык министерстволар кодээниң хереглелин багай хандырып турарын, планнаашкынны багай чорудуп турарын эш Шолохов шүгүмчүлээн. Бодунуң чугаазын чогаалчы мынчаар дооскан.

— Төрээн чуртунга болгаш партияга ёзулуг бердинген, хөй муң кижилиг чогаалчыларның отряды, бистиң Төп Комитедививстиң отчёт илеткелинде уран чүүл болгаш литература дугайында демдеглеттинген чүүлдерни бүрүнү-биле деткип турар дээрзинге бүзүреп болур силер, эргим эштер, делегаттар!

Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының политбюрозунуң кежигүнү, ККП-ның даргазының оралакчызы **Цой Ен Ген** съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедирип чүве чугаалаан, олурушканнар ону чылыы-биле уткааннар.

Улуг Ленинниң удуртулгазы-биле Россияның маадырлыг ажылчын ангызы капиталистерниң болгаш помещиктерниң тергиидээшкинин дүжүргеш, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде бир дугаар күрүнезин тургускан деп ол чугаалаан. Капиталистиг хүрээлээшкинниң байдалы турда, совет улус болза, хөй санныг бергелерни болгаш улуг шылгалдаларны ажып эртпишаан, чаа ниитилелди тургузарының кымдаа чорваан оруун эртип турган. Делегей империализминиң күштери совет күрүнени боой тудуп каарын чаңгыс удаа эвес оралдажып турган, ынчалза-даа совет улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр чайгылыш чокка сырый каттыжып алгаш, иштики болгаш даштыкы дайзыннарның араатанзыг халдаашкыннарын үзе шаап, революсчу чаалап алышкыннарын алдарлыы-биле камгалап алган болгаш ам коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чедиишкиннии-биле тургузуп турар-дыр.

Акы-дуңма совет улустуң бүгү-ле чедиишкиннеринге көрей улус өөрүп турар. СЭКП-ның XXIII съездизиниң салган кайгамчык улуг сорулгаларын совет улус бодунуң тургузукчу күш-ажылы-биле алдарлыг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

Ам мырыңай чээрби чыл иштинде америк империалистерниң буруузу-биле Көрей ийи чарлы берген артып турар-дыр. Америк империалистер Мурнуу Көрейни боттарының колониязы болгаш шериг баазазы кылып алган, олар ону чаа агрессчи дайынга тепкииш кылдыр ажыглаарын оралдажып турарлар. Мурнуу көрей улустуң таваржып турар бүгү-ле ядараалдары болгаш хилинчектээшкини болза америк империалистерниң чорудуп турары колониалдыг кулданышкынның политиказының болгаш Пак Чжон Хиниң антинационалдыг саттыныкчы политиказының түңнели болур-дур. Япон чазак болгаш мурнуу-көрей чалчаларның бөлүктери чоокта чаа дүрүм чок «мурнуу-көрей-япон керээни» чарып алганнар, ол болза чүгле политика-экономиктиг сүлчээ эвес, харын база шериг эвилели болуп турар. Ол «керээни» үндезин кылдыр ажыглап алгаш, америк империалистер соңгу-чөөн Азияның чурттарының агрессчи шериг эвилелин тургускаш, Азияга чаңгыс аай антикоммунистиг блокту тургузарын доозар деп оралдажып турар.

Амгы үеде АКШ-тың империалистери Вьетнамда агрессчи дайынын калбартып, Вьетнамның Демократтыг Республиказын дээрбечи ёзу-биле бомбалаарын күштелдирип турар. Вьетнамга удур америк империалистерниң агрессиязы — ол дээрге социалистиг лагерьге удур, национал-хосталгалыг шимчээшкинни базарынче болгаш бүгү делегейге тайбыңны кошкадып божаннадырынче угланган улуг чөңгээ болур-дур. Тургустунуп келген байдал болза бүгү-ле антиимпериалистиг күштерден быжыы-биле сырый каттыжарын болгаш америк империализмге удур демиселди күштелдирерин негеп турар.

Бистиң партиявыс моон мурнундаазы-биле бир дөмей, тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демиселге бодунга онаашкан интернационалдыг хүлээлгезинге кезээде шынчы болуп артар деп, Цой Ен Ген демдеглээн. Социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин болгаш марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкынын камгалаарынга бистиң партиявыс бүгү күштерин салыр.

Көрей болгаш совет улустар болза япон империализмге удур кады демиселдиң үезинден бээр дайынчы найырал-биле холбашкан. Ийи чурттарның — Көрей биле Совет Эвилелиниң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга —бистиң чурттарның улустарының эрге-ажыынга, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эрге-ажыынга хөгжүүр дээрзинге бис бүзүреп турар бис.

Түңнелинде Цой Ен Генниң салган лозуңнары болза:

Көрей болгаш совет улустарның аразында найырал болгаш сырый каттыжышкын делгерезин! Социалистиг лагерьниң чаңгыс эви болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкыны делгерезин! Бүгүдени тиилээр марксизм-ленинизмниң тугу делгерезин!

— Бодувустуң шынчы өннүүвүс — маадырлыг совет улустуң чедиишкиннеринге бистиң бодувустуң чедиишкиннеривис ышкаш, делегейниң бүгү депшилгелиг күштериниң чедиишкиннери ышкаш, сеткилдиң ханызындан чоргаарланып турар бис — деп, чылыг адыш часкаашкыннары-биле уткаан Моолдуң Араттың Революстуг Партиязының ТК-зының бирги секретары **Юмжагийн Цеденбал** съездиниң индириинден чугаалаан.— Совет Эвилели — делегейниң революстуг шимчээшкининиң тук тудукчузу, амгы үениң бүгү-ле мурнакчы, депшилгелиг күштериниң идегелдиг чөленгиижи — делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга, улустарның национал-хосталгалыг демиселин деткииринге, бүгү-ниитиниң тайбыңын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга кол харысалганы чүъктеп турар. Делегейниң пролетариадының, социалистиг чурттарның акы-дуңма улустарының болгаш тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социалдыг депшилге дээш туржуп турар бүгү күштериниң мурнунга боттарының интернационалчы хүлээлгезин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш бүгү совет кижилер алдарлыы-биле болгаш төлептии-биле күүседип турарлар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эң-не дадыккан отряды болгаш дайынчы авангарды — СЭКП-ның эң байлактыг дуржулгазы — марксисчи-ленинчи партияларга, социализмниң акы-дуңма чурттарынга эң дээре үлегер болуп турар.

Моол улус Араттың Революстуг Партиязының удуртулгазы-биле бодунуң төрээн чуртунуң хөгжүлдезинге кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап, шуут феодализмден социализмче шилчилгени доозкаш, капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң дугайында ленинчи өөредигни амыдыралга боттандырган, ынчангаш амгы үеде социалистиг тургузуушкунну доозарының сорулгаларын чедиишкинниг-биле шиитпирлеп турар-дыр. Ол орукка чаа чүгула базым болза үшкү беш чыл планының сорулгаларын чедиишкинниг күүсеткени болур, ол болза чоннуң эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында, акы-дуңма социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң, бүгү талалыг кады ажылдажылгазының, дузаламчызының болгаш деткимчезиниң ачызында ындыг болур аргалыг болган.

1966 чылда моол улус кайгамчык улуг күш-ажылчы сорук киришкин-биле 1966—1970 чылдарда МАР-ның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң дөрткү беш чыл планын күүседиринче кирипкен, ол талазы-биле Директиваларны партияның ам болур XV съездизинге хүлээп алган турар. Съезд оон ыңай Моолдуң Араттың Революстуг Партиязының чаа, дөрткү Программазын база хүлээп алыр, ол болза чуртка социализмни тургузуп доозарының программазы болур.

Чүректиң ханызындан дузаламчызы дээш, найыралдыы болгаш акы-дуңмалышкы чоруу дээш, ак сеткилдии болгаш харам чогу дээш, чаагай сеткилдии болгаш чаагай бодалдыы дээш, чүректиң ханызындан СЭКП-ге четтиришкинни эш Цеденбал моол улустуң мурнундан илергейлээн.

МАР-ның Араттың Революстуг партиязы болгаш бүгү ажылчы чоннары болза Вьетнамның Демократтыг Республиказының камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле улам өзүп турар боттуг дузаламчызы дээш, Совет Эвилелинге изиг байырны чедирип турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде бар туруп турар чөрүлдээлерни ажып эртеринче, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, 1957 чылдың Декларациязының болгаш 1960 чылдың Медегелелиниң ниити шугумунга үндезилээш социалистиг чурттарның болгаш акы-дуңма бүгү коммунистиг партияларның чаңгыс эвин база сырый каттыжышкынын быжыглаарынче угланган СЭКП-ның могаг чок күжениишкиннерин болгаш тодаргай хемчеглерин Моолдуң Араттың Революстуг партиязы бүрүнү-биле деткип турар.

Ниити эчис сорулга дээш демиселге улустарның найыралын болгаш чаңгыс эвин доктаамал база чайгылыш чокка быжыглаарынга социализмниң чурттарында бүгү боттуг негелделер бар дээрзин оратор демдеглээн. Сорулга болза ол херекке социализмниң тургусканы хөй аргаларны бидилии-биле ажыглаары болур-дур.

Социализм чурттарының улустарының, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң найыралының болгаш чаңгыс эптиг болурунуң айыылдыг дайзыннары болза империалистерниң чүшкүрүп турары буржуаз национализм болгаш шовинизм болур. Реаксылыг националисчи идеология нацияларны көдүрүп болгаш бедидип шыдавас, харын-даа чамдык нацияларның бодунуң чааскаанзырап чорүй баарынга чедирер, оларның алдарын болгаш төлептиг чоруун бастырынга чедирер.

МАР-ның коммунистери болгаш ажылчы чоннары болза боттарының бодалдары-биле болгаш сеткил-сагыжы-биле, боттарының сорулгалары-биле болгаш ажыл-херектери-биле кезээде Ленинниң алдарлыг партиязы-биле, совет коммунистер-биле, бүгү совет кижилер-биле чаңгыс болуп турар. Моол моон соңгаар-даа маадырлыг совет улус-биле кады чаңгыс чыскаалга, хол-холундан туттунчуп алгаш бурунгаарлаар.

Бистиң съездивисте акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчулары, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары, боттарының улустарының, күш-ажылдың бүгү кижилериниң аас-кежиин дээш кадыг-дошкун аңгы демиселинге дадыккан демиселчилер олуржуп турар—деп, Азербайджанның Компартиязының бирги секретары **В. Ю. Ахундов** медеглээн. Оратор залда олурганнар адыш часкап турда, эргим аалчыларга байыр чедирген болгаш кижи төрелгетенниң бедик идеалдары дээш чаагай демиселге оларның чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Чеди чылдың дургузунда совет Азербайджанның улус ажыл-агый хөгжүлдезинге анализти бергеш, ол-ла үениң дургузунда республиканың экономиказы чүгле сан талазы-биле эвес, харын чүгула шынар талазы-биле өскерилгенин эш Ахундов демдеглээн. Азербайджанга индустрияның чаа адырлары: химия үлетпүрү, кара болгаш өннүг металлургия дүрген темпилер-биле хөгжээн. Газ болгаш нефть республиканың одалга балансызынга 93,4 хуу болган. Колхозтарның болгаш совхозтарның кол бүдүрүлге фондузу 1,6 катап өскен.

Бо бүгү чүүлдер чурттуң бүдүрүкчү күштеринге ханы өскерлиишкинни киирер. Ол өскерлиишкиннер эртемге үндезилээн экономиктиг политиканы ажылдап кылырының, ажыл-агыйжы удуртулганың ажыктыг аргаларын дилеп тыварының дугайында айтырыгны онза чидии-биле тургускан. Маңаа экономиканы болгаш политиканы удуртурунга субъективизмни бүрүү шапкан СЭКП ТК-ның октябрь Пленуму чугула рольду ойнаан.

Партияның Уставынга чамдык өскерилгелер киирер дугайында, ТК-ның Политбюрозун болгаш Чиңгине секретарьның албан дужаалын катап тургузар дугайында саналды эш Ахундов деткээн.

Эрткен чеди чылда Азербайджанга улуг ажылдар кылдынган, ынчалза-даа үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш кедээ ажыл-агыйның-даа түңнелдери моон-даа эки болуп болур турган ийик. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, чүнүң-даа мурнунда мал ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чыдып калышкыннарны чайладыры бистиң бирги сорулгавыс болуп турар.

Беш чылдың баштайгы чылының улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир аргалар бар. Республика үлетпүр бүдүрүлгезиниң бирги квартал планын хуусаа бетинде — СЭКП-ның XXIII съездизиниң ажыттынган хүнүнде күүседипкен. Күрүнеге мал болгаш куш, ол ышкаш сүт болгаш чуура садарының квартал планнары күүсеттинген. Республиказа эң улуг индустриалдыг чаа тудугларының бирээзи — Кировобадтың алюминий заводу бараанныг той-

МОСКВА. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизи.

ЧУРУКТА: Кремльдиң Съездилер Ордузунуң фойезинде делегаттар Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, хоочун кижилер Совет Эвилелиниң Маршалы И. Конев биле Совет Эвилелиниң Маадыры М. Кантария.

Фото Е. Кассинниң. СЭТА-ның фотохроникаызы.

доваракты болгаш күгүр кислотазын ажылдап кылып эгелээн. Азербайджанның нефтичилери XXIII съездиге алдар кылдыр Сангачалы-Булла-Дуванный районда нефтилиг чаа шөлдү ажыглалга киирери-биле белеткээн.

Азербайджанның кургаг черде болгаш далайда нефтизи үттээри берге, ханы черлерде туруп турар. Ол чорук нефть тывыжының, судно тудуунуң, металлургия болгаш нефтимашина үлетпүрлериниң күжениишкиннерин каттыштырарының эргежок чугулазын негеп турар. Эштип чоруур тускай дөжектерни, быжыг хоорза арматурларны болгаш далайның ханы черлеринге ажыглаар эстакада шөлдерни бүдүрерин дүргедедири чугула.

Бистиң ниитилелдиң амыдыралының хажыдып болбас үндезини — улустарның найыралы болур деп, оратор уламчылаан. Буржуаз пропаганданың угланыышкыны бистиң партиявыстың национал политиказынга удур болуп турарының ужурунда. Маңаа хамаарыштыр буржуаз националистер тергиидеп турарлар, олар совет улусту, оон иштинде азербайджан улусту нүгүлдээш, боттарының ээлеринге шынчы болурун оралдажып турарлар. Ленинчи национал политиканың хүнүнүң адаанда аас-кежиктиг чурттап турар совет кижилер найыралдың сыгавас булаагын ажыткан Ильичиге кайгамчык улуг ынакшыл-биле сиңниккеннер.

— Донбасстың шахтёрлары бистиң партиявыстың даштыкы политиказын долузу-биле чүүлдүгзүнген: бис бо политиканы пландан дашкаар тонна-тонна хөмүр дашты казып турар хаварык холдарывыстың күш-ажылы-биле деткип, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглап турар бис—деп, Луганск областа Косиор аттыг № 1 шахтаның комплекстиг бригадазының бригадири **С. И. Воротников** бодунуң чугаазын эгелээн. Ол бригаданың коллективи съездиге бүдүрүлгечи эки көргүзүглер-биле ужурашкан. Чеди чыл планын 6 ай бурунгаар күүсеткен. Пландан дашкаар 122 муң тонна хөмүр дашты каскан. Ол бригада СЭКП-ның XXII болгаш XXIII съездилериниң аразында үеде 1250 муң тонна ажыг хөмүр дашты каскан, бо дээрге, Донбасстың бир шахтазының бүдүрүкчү кужүнге деп көргүзүг-дүр. Коллективтиң шалыпчы күш-ажылын партия болгаш чазак бедик-биле үнелеп, бригаданың 45 кежигүннерин Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан, а бригадирге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан.

1962 чылда бригадага үш коммунист турган, ам—46 кижи апарган, азы ийи кижиниң бирээзи-ле коммунист болуп турар. Партияга улуг хүндүлелди чаалап алган кижилер кирген, олар өске өөрүнге үлегер-чижек болуп турарлар—деп, эш Воротников дыңнаткан.

Сөөлгү чылдарда хөмүр даш үлетпүрүнче кичээнгейни кошкатканын партияның Төп Комитединиң отчёт илеткелинге демдеглеп, олче кичээнгей угландырганынга бистер өөрүп турар бис деп, делегат медеглээн. Хөмүр даш үлетпүрү чуртту одалга-биле хандырарынга чугула рольду ойнап турар. Бистер, Донбасстың шахтёрлары, беш чыл даалгазын хуусаа бетинде күүседир дээш улам улуг энергия-биле ажылдаар бис.

Бистиң партиявыс ленинчи угланыышкынны эдерип, XXII съездиниң соонда чурттуң экономиказын улам ыңай көдүрер, чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле организакчы улуг ажылдарны чорудкан. Луганшинада чаа-чаа хоорайлар болгаш ажылчын суурлар өзүп үнген, он-он школаларны, клубтарны, библиотекаларны, уруглар албан черлерин туткан. Амыдырал солун болгаш байлак апарган, билиглерже, культураже чүткүл күштелген. Бистиң бригаданы чижекке ап көрээл: бригаданың кежигүннериниң ортумак назыны 36 хар, а бистер барык шуптувус кежээки школаларда, институттарда, техникумнарда өөренип турар бис.

Даг техниказы чамдык таварылгаларда чогуур негелдеге чедир ажылдап шыдавайн баар чижектер бар деп, Донбасстың шахтёрларының төлээлекчизи уламчылаан. Улуг өртектиг механизмнер, комбайннар, транспортёрлар үрелиишкинге таварышкаш, азы артык кезектер чогундан аңаа турар таварылгалар хөй. Машинатудуг заводтары шахт дериг-херекселдерин чогуур санныг артык кезектери-биле, бедик шынарлыг бүдүрүп үндүрер ужурлуг. Шахтёрнуң демир хүүрээн музейге дужаап бээр арганы болдурар механизмнерни тургузарын бистиң эртемденнеривистен болгаш конструкторларывыстан дилеп турар бис.

Хөмүр даш үлетпүрүнге материалдыг шаңналдың системазын өскертириниң эргежок чугулазын оратор демдеглээн. Амгы үеде план күүсеткен бригадага-ла шаңналды тывсып турар, а план янзы-бүрү: хонукта 100 тонна хөмүр даш тыпкан бригада 1000 тоннаны тыпкан бригада-биле дөмей, материалдыг шаңналды ап турар. Ындыг байдалды өскертири чугула, ону боттандырарынга күрүнеден немелде акша-хөреңги негеттинмейн турар.

Партияның XXII болгаш XXIII съездилериниң аразында үеге доктаагаш, Туркменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **Б. Овезов** СЭКП Төп Комитединиң болгаш оон Президиумунуң ажыл-чорудулгазының тодаргай, ажыл-агыйжы болганын демдеглээн. Ажылдаарга эптиг апарганын, партия болгаш күрүне айтырыгларын дыка эки шиитпирлеп турар апарганын бистер шуптувус билип турар апарган бис деп, ол чугаалаан. Туркменистанның партия организациязы, республиканың ажыл-ишчилери отчёттуг үениң иштинде СЭКП ТК-ның политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын долузу-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Туркменияда чер болганда тургузукчу ажыл хайнып турар. Нефть тывыкчылары кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган, хөвең шөлдеринден эки медээлер кээп турар. Туркменияның хөвең өстүрүкчүлери Төрээн чуртка кажангызындан-даа хөй хөвеңни берген.

Туркменистанның партия организациязы бодунуң кичээнгейин бойдус байлаан долузу-биле ажыглаарынче угландырып турар. 1970 чылда республикага 15 миллион тонна нефтини, 15 миллиард кубометр газты тыварын көрүп турар. Ону чедип алырда, республикага нефтиниң үлетпүр курлавырының өзүлдезин элээн каш чүс миллион тонна чедирери эргежок чугула болуп турар. Ол өзүлдени боттандырарының кол районну болза республиканың барыын талазы, ылаңгыя Каспий далайның кезээ болуп турар. Ынчалза-даа далайның нефть курлавырын шиңгээдип алыр ажылдар оожум чоруп турар деп, оратор демдеглээн. Далайга перспективтиг шөлдерни белеткээр төлээде, геофизиктиг шинчилелдерниң хемчээлин улгаттырар херек.

Туркменистанда газ курлавыры бетин чижек-биле 6 триллион кубометр болуп турар. Ынчалза-даа өрук чогундан болгаш транспорт чедишпейн турарындан газ хоорзаларын тударын, үттээр ажылдарны калбартыры саадап турар. Газтыг черлерни шиңгээдип алыры-биле автомобиль оруктарын тударын экономика талазы-биле ажыктыг деп санап турар бис.

Кара-Кум каналының тудуун Небит-Дагның болгаш Красноводскиниң нефтилиг районнарынга чедир уламчылаарын Туркменистанның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң эрге-ажыктары негеп турар деп, оратор демдеглээн. Бо дээрге, бүгү тала-биле ажыктыг. Канал республиканың барыын талакы районнарының үнүш дүжүттүг черлерин суггарар, үлетпүр бүдүрүлгелерин, албан черлерин, чонну суг-биле хандырар. Ынчангаш Күрплан болгаш ССРЭ-ниң Мелиорация база суг ажыл-агый министерствозу каналдың үшкү ээлчээн тударынга эргежок чугула капитал салыышкынны көөрү чугула. Капитал чарыгдалдар дүргени-биле эгиттинер.

Аму-Дарья хемниң суун таарыштырар айтырыгны дүргени-биле шиитпирлээри чугула. Кедээ ажыл-агый ажылдарының харысалгалыг үелеринде бо хемниң адакы болгаш ортаа агымының үезинде турар бистиң болгаш Узбек республиканың чамдык районнарынга суг чедишпейн турар. Суггарылганы доктаамал хандырар төлээде 1967 чылда плотиналар тударын эгелээр болгаш Нуректиң суг хөөлбээниң тудуун доозары негеттинип турар.

Күрүне планнарын күүсетпес, бот-үнени чиигетпейн турар болгаш продукцияның шынарын бедитпейн турар, ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң даалгаларын күүсетпейн турар үлетпүр бүдүрүлгелери республикада бар болуп турарын эш Овезов демдеглээн. Кедээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгезин улгаттырып болурунуң курлавырлары бар.

Туркменистанның Компартиязының чоокта чаа эрткен съездизинге бүдүрүлгеге партийжи удуртулганы күштелдирериниң, республиканың экономиказының болгаш культуразының бүгү адырларын улам ыңай хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээринче ажылчы чоннарны мобилизастаарының хемчеглерин чугаалажып, доктааткан.

Залга адыш часкаашкыннары чаңгыланып үнген. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң делегациязының баштыңы **Нгуен Тхи Бинь** съездиниң индиринге үнүп келген. Демисежип турар улустуң уруунуң үнүн съездиниң делегаттары болгаш аалчылары сеткил ханып дыңнаан.

Съездиге, шынчы, дайынчы өңнүүвүс — маадырлыг совет улуска Мурнуу Вьетнамның чонунуң өмүнээзинден изиг байыр чедирип тур мен деп, Нгуен Тхи Бинь чугаалаан. Мурнуу Вьетнамның бүгү улузу, чаңгыс кижи ышкаш сырый каттыжып алгаш, бодунуң патриотчу чаңчылдарын хөгжүтпүшаан, АКШ-тың агрессиязынга удур демиселдиң бүгү-ле хевирлерин ажыглап турар. Суурларда болгаш хоорайларда миллион-миллион кижилер киржип турар политиктиг демисел калбарган. Чепсектиг демисел шапкын өзүп турар. Ук демисел, чаңнык ышкаш дүрген согуушкунну болгаш дүрген тиилелгени чедип алырын бодаан америк стратегияны үреп, американнарның тактиктиг планнарынга үзүктелиишкин чок согугну берип, оларның аразынга аймаараалды улам-на болдурбушаан, оларның хөделиишкининге моондактап турар.

Мурнуу Вьетнамның бештиң дөртүн ээлеп турар хосталган район тургустунган. Ында 10 миллион кижи чурттап турар. Эрге-чагырганың органының функциязын болгаш хүлээлгезин Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу күүсетпишаан, улустуң демиселин болгаш чаа амыдыралды тургузарын удуртуп турар. Ол Национал фронт болза — мурнуу-вьетнам улустуң ёзулуг төлээлекчизи болур. Америк империализм Мурнуу Вьетнамның улузунуң болгаш делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң хоойлу ёзугаар негелдезин тооп көрбейн, бодунуң агрессчи дайынын калбартпышаан. Америк империалистер бистиң черивисте ханныг, дээрбечи чоруун шак санында-ла, минута санында-ла үүлгетпишаан. Кижи төрелгетенниң арын-нүүрү аңаа килеңнээвейн барып шыдавас. Кажан АКШ бодунуң шериглерин оон үндүрүп, Женева дугуржулгазында тодараттынган мурнуу-вьетнам улустуң кол-кол эргелерин хүлээп көрген болгаш Хосталганың Национал фронтузун хүлээп көрген таварылгада, ынчан Мурнуу Вьетнамга тайбың тургустунган турар ужурлуг дээрзи черле билдингир.

Мурнуу-вьетнам улус өчизинге чедир демисежиринге белен! Когараллардан болгаш бергелерден-даа ол кортпас. Бо дайын чежеге-даа чедир

(Төнчүзү 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXIII СЪЕЗДИЗИ

(Төнчүзү. Эгези 1, 2-ги арыннарда).

узамдыга берзе, бистиң улузувус бодунуң ыдыктыг национал эргелерин, хамаарышпас чоруктуг, демократияны, тайбынны болгаш нейтралитетти чедип алыр база бодунуң Төрээн чуртун каттыштырарынче бурунгаарлаар, америк агрессорларны ыяавыла чылча шавар.

Бүгү делегейниң депшилгелиг кижилери мурнуу-вьетнам улустуң чөптүг демиселин, тайбынның болгаш улустарның хосталгазының дайзыны — америк империализмге удур демиселдиң мурнуку одуруу кылдыр санап турар болгаш ынчангаш биске бүгү талалыг деткимчени көргүзүп турар. Ындыг деткимче дээш Совет Эвилелинге, Кыдатка болгаш өске-даа социалистиг чурттарга, коммунистиг партияларга, хамаарышпас хосталгалыг шимчээшкинге, чер делегейниң тайбынга болгаш хосталгага ынакшылдыг улустарынга бистиң улузувус ханы өөрүшкүзүн илергейлеп турар. Джонсоннуң чазааның Мурнуу Вьетнамда агрессчи дайынынга удур хөделиишкинни дээш Американың депшилгелиг кижилеринге бистер база ол ышкаш өөрүп четтирип турар бис.

СЭКП-ниң болгаш совет улустуң чүректиң ханызындан чедирип турар сагыш-сеткилчи, политиктиг болгаш материалдыг деткимчези дээш, Хосталганың Национал Фронтузунуң ханы өөрүп четтиришкинин бөгүн бо индирден илередири онза күзенчиг-дир. Совет улустуң деткимчезиниң дугайында дыңнадыгны мурнуу-вьетнам улус хүн бүрү хайгаарап турар болгаш Совет Эвилелиниң акы-дуңма улузун оларның берге болгаш алдарлыг демиселинге үргүлчү кады болуп турарынга улуу-биле өөрүп турар.

Чугаазының төнчүзүнде Нгуен Тхи Бинь СЭКП-ниң XXIII съездизинге телеграмманы номчааш, Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң даргазы доктор **Нгуен Хыу Тхону** таныштырган. Делегаттар диңмиттиг адыш часкап турда, Нгуен Тхи Бинь съездиниң президиумунга тук тывыскан. «Мурнуу Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында бузулбас найырал болгаш дайынчы эп-сеткил чүс-чүс чылдада быжыгып турзун!» деп, ол тукта сиилип бижээн.

Маадыр-хоорай Москваның бөлүк делегаттары — алюминий ээлдириглер заводунуң ээлдирикчизи И. Д. Грешнев, Фрунзе аттыг фабриканың бүдүрүлге өөредилгезиниң аргыкчы-инструктору В. М. Петрищева, Калинин аттыг фабриканың цех начальниги С. А. Котова олар ол белек дээш өөрүп четтиргенин илереткеш, В. И. Лениниң портреди бар тукту Нгуен Тхи Биньге тудускан. Москвачыларның мурнундан И. Д. Грешнев мынча дээн:

— Бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш бүгү-улусчу демиселче көдүрүлген Вьетнамның маадырлыг оолдар, кыстарынга бистиң улузувус чоргаарланып турар. Бис бүгү-ле сеткил-сагыжывыс-биле, чүрээвис ханызындан силерниң-биле кады бис!

Шупту туруп келген. Адыш часкаашкыннары диңмиттелип турган. Апрель 1-ниң эртенги хуралы хагдынган.

Апрель 1-ниң кежээки хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Съездиниң апрель бирде кежээки хуралын **П. Н. Демичев** даргалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи **М. В. Келдыш** бодунуң чугаазынга бистиң эртемивистиң чедиишкиннерин көргүскен. Партияның соксаал чок сагыш салыышкынының ачызында совет эртем чедиишкиннерлиг болган. Эртемниң чаа идеяларын амыдыралга боттандырарын бүгү улустуң чогаадыкчы ажылы хандырган.

Үениң эртем-техниктиг онза шылгараңгай болуушкуннарын оратор адаан. Космоске кижиниң ужудуушкуннарын боттандырган. Амгы үениң эртеминиң чепсек-херекселдерин ажыглап тургаш, кижилер бир-ле дугаарында Айның ындыы талазын оон бетии талазы ышкаш кылдыр көрүп алган. Совет ракета Венера планетага четкен. Орбитаже айның спутнигин салып үндүрериниң системаларын шенеп, сайгарар ракетаны дүүн салып үндүрген деп, академик медеглээрге, залда бүгү кижилер адыш часкаан.

Чаа материалдарны болгаш бүдүмелдерни тургузарынга чедиишкиннер физика-математиктиг чорудулгаларны болгаш оларның тургузуун бүгү талалыг билиринге үндезиленип турар деп, эртемден демдеглээн. Дөрбелчин миллиметрге 300 килограмм чедир быжыг, а быжыының талазы-биле анаа каннардан бүдүн чартык катап быжыг конструкцияларны алырының аргаларын ажылдап кылган. А чамдык металлдарның монокристаллдарының болгаш органиктиг эвес каттыжыышкыннарның быжыг чоруу дөрбелчин миллиметрге 1000 килограмм чедип турар. Онза быжыг, үр ээлилелдиг, ээлгир полимер материалдарны алырының аргалары төлевилеттинген. Кол чүве чүл дээрге эртем-техниктиг чедиишкиннерни херек кырынга дүрген-не боттандырып ажыглаары ол болур.

Бүдүрүлге чорудулгаларының технологиязын сайзыраңгайжыдары, амгы үениң болбаазыраңгай техниказын материалдарны ажылдап кылырынга ажыглаары чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Башкарылганың, харылзааның, ажыктыг казымалдарны дилеп тывырының дыка хөй айтырыгларын шиитпирлээринге прибор тудуунуң эң идепкейлиг хөгжүдери чугула деп, эртемден айыткан.

Электросаналга техниказының бисте чедип алдынган деңнели болгаш ону нептередириниң темпилери ам-даа четпес болуп турар. Ынчалзажок ам безин бурунгаар улуг базым кылдынган: эң-не дүрген ажылдаар (секундада миллион чедир операцияларны кылыр) күчүлүг саналга машиналары тургустунган.

Мырыңай бичии шөлге херелдиң энергиязын мөөңнээр арганы аажок үр эстир материалдарны каннаар болгаш ажылдап кылырынга, янзы-бүрү приборларга, медицинага ажыглаары нептереп турар.

Атомнуг ядронуң, бөдүүн кезекчигештерниң физиказы, амыдырал чорудуушкуннарының үндезиннерин илередири, бойдуста болгаш ниитилелде башкарылганың чорудуушкуннарының логиказы ышкаш, амгы бойдус эртеминиң ындыг чугула адырларынга эртем-шинчилелдерниң бедик деңнелин тургузары биске эргежок чугула деп, эртемден медеглээн. Чогум-на харын практиктиг амыдыралга улам ынайгы революстуг бурунгаарлаашкыннарга чедирер ажыдыышкыннарны бойдус эртеминиң бо угланыышкыннарындан ап болур бис. Улус ажыл-агыйның болгаш ооң янзы-бүрү адырларының хөгжүлдезиниң бүзүрелдиг темпилерин болгаш пропорцияларын ажылдап кылыр сорулгалар ам совет эртемденнерниң мурнунда тургустунган. Бис социализмниң экономиказының теоретиктиг айтырыгларын шиитпирлээриниң деңнелин бедидер, социологтуг тодаргай шинчилелдерни күштелдирер ужурлуг бис.

Эртемниң хөгжүлдези коммунизмче бистиң бурунгаарлаашкынывысты дүргедедиринге чаа оруктарны ажыдар деп, академик саналының түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы **Р. Я. Малиновский** Чепсектиг Күштерниң мурнундан дайынчы байырны съездиниң делегаттарынга дамчыткан.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак тайбынга ынакшылдыг ленинчи угланыышкынны быжыы-биле болгаш чайгылыш чокка чорудуп турар. Ынчалза-даа АКШ баштаан империалистиг күрүнелерниң агрессчи чоруунуң өскениң хевекке албайн барып шыдавас бис. Бистиң улузувустуң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының улустарының айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салбышаан, партия Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Партияның XXII съездизиниң соонда эрткен үе Совет Чепсектиг Күштерге шериг тургузуунуң тодаргай нарын болгаш онза чугула хөй сорулгаларын шиитпирлээриниң үези болган дээрзин Маршал дыңнаткан. Янзы-бүрү ужур-дузалыг ядролуг ок-чемзектиң курлавырын көвүдеткен, чепсектиг күштерниң бүгү хевирлерин оларның ажыглаар чепсектери-биле чепсеглээри дыка күштелген.

Ракета чепсектиң принципиалдыг элээн хөй чаа хевирлери тургустунган. Демиселдиң янзы-бүрү стратегтиг чепсектериниң бүдүн комплекизин кыска үениң иштинде ажыглалга киирген. Стратегтиг ужур-дузалыг ракета шериглеринде чаа, онза чугула салып үндүрер хөй установкалар тургустунган.

Далайга-даа база ол ышкаш курлаг черге-даа дайзынның объектилеринге аштырыышкын таварыштырар талазы-биле стратегтиг сорулгаларны күүседип шыдаар суг адаа-биле чоруур ракеталыг флот бисте тургустунган. Суг иштинден ракеталарны талыгыр ыракче салып үндүрер аргалыг, баллистиктиг ракеталар-биле чепсеглээн суг адаа-биле чоруур атомнуг чаа хемелер — ракета чедирикчилери ол флоттуң составында кирген.

Бистиң талыгыр ыракче ужудар ракеталыг ужар чүүлүвүстүң ядролуг күчүзү база улгаткан.

Ылаңгыя курлаг чер шериглеринге, Шериг-Далай флодунга оперативтактиктиг ядролуг чепсектер база хөгжээн. Чепсектиг Күштерниң демиселдиң анаа чепсектери-биле дериириниң чогуур пропорцияларны ёзугаар база чоруткан. Танк, моторлуг адыгжы дивизиялар эң сайзыраңгай бронетанк, артиллерия болгаш тускай техника-биле чепсегленген Совет танкалар элээн чугула көргүзүглериниң талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарының болгаш НАТО-нуң киржикчилери өске-даа чурттарның танкыларының сөөлгү хевирлеринден ажып турар.

Зенит-ракетаның бедик ажыктыг чаа системаларын болгаш ракетага удур самолёттарның комплекизин ажылдап кылган болгаш чепсеглениишкинге хүлээп алган. Агаардан халдаашкынга удур бистиң камгалалывыстың чепсектери кандыг-даа самолёттарны болгаш дайзынның хөй-хөй ракеталарын ылап узуткаарын хандырып турар.

Ырак черге ужудар ужар чүүл шынар талазы-биле өскерилген. Фронт, далай, ракета чедирер болгаш ылаңгыя шериг-транспорт ужар чүүлүнүң шериг самолёттарының парыгының элээн хөй кезии чаартынган.

Арминың болгаш Флоттуң бодунуң составы шеригниң чаа техниказын чедиишкинниг шиңгээдип ап турар. Эрткен чылын ракеталарның салып үндүрүүшкүнү барык шуптузу «тергиин» болгаш «эки» демдек-биле күүсеттинген. Суг ишти-биле чоруур атомнуг бөлүк хемелерниң делегейни дескиндир суг адаа-биле чоруушкуну каш хонуктуң мурнунда чедиишкинниг доозулган. Совет Чепсектиг Күштер бистиң Төрээн чуртувусту камгалаар талазы-биле кандыг-даа сорулгаларны күүседип шыдаар аргалыын бүзүрелдии-биле чугаалап каарын бо бүгү берип турар.

Сөөлгү чылдарда Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның акы-дуңма армияларының дайынчы кады ажылдажылгазының калбарып база быжыкканын министр онзалап демдеглээн.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис халдаашкын кылыры-биле эвес, а бистиң чуртувустуң кызыгаарларын камгалаар, бистиң улузувустуң болгаш бистиң-биле найыралдыг чурттарның айыыл чок чоруун хандырары-биле тургустунган деп, Р. Я. Малиновский чугаалаан. Ам бистиң күрүневистиң камгалалы кажан-гызындан-даа артык быжыкканда, бодувустуң улузувустуң тайбын күш-ажылының камгалалында дүвүрээзин чок болгаш бүзүрелдии-биле туруп турар бис. Кандыг-даа таварылгада, бир эвес империалистер Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур дайынны өскүдүп үндүрерин оралдажып келзе, бистиң согуувус дайын организакчыларынга удур узуткакчы согуг болур дээрзинге чигзинчейн барып болур. Бистиң чепсектиг күштеривистиң күчүзү чүгле оларның эргезинде турар бирги чергениң чепсээнде эвес, харын база шериглерниң бодунуң составының угаан-бодалының күштүүнде, бодунуң Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенинде. Коммунистиг партияның идеяларынга шынчызында.

— Партияның политиктиг угланыышкынының, ооң ленинчи национал политиказының шынныының чайынначак бадыткалы Совет Эвилелиниң улуг-даа база бичии-даа бүгү улустарының экономиказының болгаш культуразының көдүрлүүшкүнү болур — деп, Молдавияның КП ТК-зының бирги секретары **И. И. Бодюл** чугаалаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Молдавия экономика талазы-биле хожудангай чоруктан бүдүрүкчү күштерниң болгаш мурнакчы культураның бедик деңнелинче улуг бурунгаарлаашкынны боттандырган. Ам Молдавия төөгүчүлерниң илереткени-биле алырга, «бүгү элегдел-түрегделдерниң оруунда чыдар» чер эвес апарган. Республикада бүдүн үлетпүр комплекстери, механизастаан улуг колхозтар болгаш совхозтар өскен. Мында үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын хөй миллиард рубльге бүдүрүп үндүрүп турар. Бисте 3,5 муң ажыг эртемденнер, дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 123 муң кижи ажылдап турар.

Молдавияда өндүр чаагай социал чаартылгалар, өске-даа республика бүрүзүндегизи ышкаш, ол дээрге, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының кады күжениишкиннериниң, оларның быжыг болгаш бузулбас найыралының түңнели-дир. Республиканың ажылчы чоннары ооң экономиказын хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының киирген салыышкынын бедии-биле үнелеп, боттарының хүлээлгезин улуг харысалгалыы-биле көрүп, үлетпүрнүң күчүзүн болгаш көдээ ажыл-агыйның аргаларын дээре ажыглаарын оралдажып турар.

Чаа беш чылда Молдавияның экономиказының улам бедик хөгжүлдезин көрүп турар. Эрткен чеди чылда республиканың улус ажыл-агыйынга күрүнениң 1,6 миллиард рубль капитал салыышкыннарын, колхозтарның 880 миллион рублин киирген, келир беш чылда 3 миллиард ажыг рубльди киирер. Күрүнениң болгаш колхозтарның акша-хөреңгизиниң күсели-биле он-он улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни тудуп, ажыглалга киирер, электроэнергияны ажылдап үндүрери чылда 7 миллиард киловатт-шакка четкен турар, суггаттыг черлерниң шөлү ам бисте бар 75 муң гектарга удур 220 муң гектарга чедир калбарар.

Молдавияның экономиктиг хөгжүлдезиниң бедик темпилери илдең. Ынчалза-даа республикада чамдык аргаларны бир дөмей чергелиг эки ажыглавайн турар, чижээ, көдээ ажыл-агыйда үнелиг техниктиг культураларны, ногааларны, чимистерни болгаш виноградты бүдүрериниң баазазы тургустунуп, суггарылгалыг чер калбарып, минералдыг чемишчидилгелер болгаш техниканы алыры арбыдап турбуже, аъш-чем үлетпүрү көдээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүрүп турар чоруктуң өзүлдезинден хожудап турар. Продукцияны сайгарып алыры колхозтарга болгаш совхозтарга чугула айтырыг апарган. Ону шиитпирлээр херек.

Партияның идеологтуг ажылын күштелдирериниң чугулазын оратор чугаалаан. Совет Эвилелиниң улустарының национал чоргаарланыышкыны болу берген революсчу, төөгүлүг хүннерни байырлап демдеглээриниң ужур-дузазын ол чугаалааш, декабрь 30-ну — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының хүнү кылдыр байырлаарын дагын эгелээр деп саналды ол киирген.

Совет ниитилелдиң эң улуг чедиишкини болза социалистиг күрүнениң күжүнүң болгаш күчү-шыдалының үндезини — улустарның аразында бузулбас, үргүлчү быжыгып, калбарып турар найырал болур дээрзин эш Бодюл чугаалаан. Чаңгыс аай күрүне кылдыр каттышкан улуг орус, украин болгаш өске-даа улустар-биле кады бодунуң амыдырал-чуртталгазын молдав улус 150 ажыг чыл тургузуп келди. Ораторнуң ол сөстерин съездиниң делегаттары диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле харыылаан.

Югославияның Коммунистер Эвилелиниң ТК-зының Күүскомунуң кежигүнү, секретары **Александр Ранковичиге** сөс бээрге, съездиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан. Югославияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралы база кады ажылдажылгазы дең эргениң ёзузунга ханылап болгаш быжыгып турар. Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның ындыг хөгжүлдезинге югослав болгаш совет улустар өөрүп турар.

Ниити эрге-ажыктарның болгаш сорулгаларның уламындан делегейниң кол-кол айтырыгларының, хамыктың мурнунда, дайынның болгаш тайбынның, колониализмни узуткаарының, империализмге болгаш неоколониализмге удур демиселдиң, тайбын догуннаашкын политиказының, амгы делегейниң өске-даа чугула кол айтырыгларының талазы-биле бистиң үзел-бодалдарывыстың чоок азы чаңгыс аай чоруу болдунуп турар.

Делегей харылзааларының ниити байдалының баксырап, чер бөмбүрзээнде месилдежиишкинниң эрги болгаш чаа одагларының туруп, тайбынның херээнге улуг айыылды тургузуп турары-биле холбаштыр сагышсыраан сеткилин оратор илергейлээн. Делегей байдалының ындыг баксыраашкынының кол чылдагааны өске чурттарның иштики херектеринге ыят чок, дээрзи ёзу-биле холгаарлап турар неоколониалистиг күштерниң болгаш реакцылыг бөлүктерниң политиктиг болгаш экономиктиг улам ынай хосталыышкыны база улустарның болгаш күрүнелерниң дең эргелиг кады ажылдажылгазын боттандырар чорукту ара соксадыр азы саададыр дээр оралдажыышкыннарының уламындан болуп турар.

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязы, халдаашкыны, араатанзыг аажылаашкыннары база Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының иштики херектеринге холгаарлаашкыны оларның планнарының чүгле чамдык кезии болуп турары ылап.

Югославияның Коммунистер Эвилели империалистиг агрессияның политиказынга эң-не шиитпирлии-биле удурланып турган болгаш удурланып, бодунуң чурттарының бүрүн тускай хамаарышпас чоруу дээш вьетнам болгаш өске-даа бүгү улустарның демиселин долузу-биле деткип турар.

Югославияның Коммунистер Эвилелинге амгы үеде бүгү-делегей харылзааларының кол айтырыы болза, тайбын дээш демисел, чагыртылганың болгаш дең эрге чок чоруктуң бүгү-ле хевирлеринге удур демисел болур деп, эш Ранкович уламчылап чугаалаан. Кожа-хелбээ догуннаарының алыс утказы мында база харын угда илереп турар-дыр. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын дарлатканнарның болгаш дарлакчыларның аразында тайбынны эвес, а тускай хамаарышпас болгаш дең эргелиг улустарның аразында тайбынны илергейлеп турар. Кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын чорудары, чүнүң-даа мурнунда, улустарның хосталгалыг демиселин, а ол ышкаш ол дузаламчыга хан-дамырындан сонуургалдыг, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың сайзырап турар чурттарынга экономиктиг болгаш өске-даа дузаламчыны база деткимчени тодаргайлап турар-дыр деп, эш Ранкович онзалап демдеглээн.

Делегейде туруп турар чөрүлдээлерни бүгү-ниити дайынның оруу-биле шиитпирлээринче уг-шиглиг бодаары дээрге революстуг депшилгелиг болгаш демократтыг күштерниң ёзулуг күчүзүн база арга-хемчеглерин үнелеп көрбезин айтып турар. Улустарны термоядролуг дайынга чыгаарынга удур Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның каттышпайн турар болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа күрүнелерниң база күштерниң шиитпирлиг арга-хемчеглери, а ол ышкаш агрессиялыг империалистиг бөлүктерни чарылдырарынче угланган күжениишкиннер хосталгага ынакшылдыг кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарын болгаш негелделерин илергейлеп турар болгаш тайбынның база депшилгениң херээнге улуг салыышкын болур.

Санал-оналдарны болгаш дуржулганы улам ынай калбартырынче, социализмни улам ынай хөгжүдеринге бистиң кижилеривистиң боттарының байдалдарында таварыжып турары чедиишкинниг түңнелдер-даа, четпестер-даа талазы-биле бот-боттарын таныжарынче бистиң чүткүлүвүс бистиң партияларывыстың үргүлчүнүң хереглели болуп турар болгаш социалистиг Югославия биле Совет Эвилелиниң аразында найыралдыг, дең эргелиг кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге чаа идиги берип турар дээрзин демдеглээри меңээ күзенчиг-дир, эргим эштер деп, оратор чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар кылдыр, Югославияның болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралынга база кады ажылдажылгазынга алдар кылдыр, тайбынга болгаш социализмге алдар кылдыр Александр Ранкович бодунуң чугаазының сөөлүнге чугаалаан.

Чилиниң Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары **Луис Корвалан** съездиниң киржикчилери адыш часкап турда, индирге үнүп келген.

Кажан Луис Эмилио Рекабаррен бистиң партиявысты үндезилеп тургускан үеден бээр, бис Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле дөртен ажыг чылдың дургузунда кады чоруп келдивис. Ынчангаш ол болза — бистиң революстуг чоргааралывыстың үндезин дөзү, ажылчын аңгының принциптеринге болгаш эрге-ажыктарынга туруштуг база шынчы чоруктуң магадылалы, бистиң партияның бир демниг чаңгыс эвиниң үндезини.

Кым-даа база чүү-даа — дайзыннарның чимзениишкиннери-даа, национализмниң халдавыры-даа, төөгүге кандыг-даа ыйыышкын база кандыг-даа эргилде бисти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле харылзаштырып турар кан беддирни сый шаап шыдаваан болгаш кажан-даа сый шаап шыдавас деп, оратор чугаалаан. Бис коммунистиг партияларның шуптузу-биле харылзааны быжыглаарынче күжениишкиннерни кошкатпайн турар бис. Бистиң сөөлгү XXIII съездивиске акы-дуңма 34 партияларның төлээлекчилери кээп олурушкан. Ийи талаларга болгаш шуптузунга-даа мурнунда салдарлыг база үре-түңнелдиг болуп турган кыдат эштер-биле бистиң харылзааларывыс амгы үеде херек кырында үзүлген. 1960 чылда Москва Медеглелин ажылдап кылып база ат салып турар үеде, бистиң шуптувустуң хүлээп алганывыс принциптерниң болгаш бот-боттарының херектеринге холгаарлашпастың норма-чижектерин, партияларывыстың дең эргезин болгаш тускайлан чоруун удуртулга болдургаш, ол харылзааларны катап тургузарынга бистиң белениивистиң дугайын медеглээн бис.

СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинге эш Брежневтиң партиялар аразында харылзааларга удур чарылдырыкчы чорукту болдуруп болбазының дугайында чугаалаан бодалын деткип тур бис. Коммунистиг партия бүрүзү бодунуң тускай шугумун тодаргайлап турар — шуптузунга ниити болуп турар шугум — ол дээрге шуптузунуң киржилгези-биле ажылдап кылдынган азы ажылдап кылып болур шугум ол-дур.

Эң араатанзыг хевирлерни ажыглап турар империалистиг эжелекчилерниң агрессчи политиказы кандыг болурун Латин Американың улустары билир. Куба болгаш Доминикан республика ол политиканың ужун когаралга таварышып турган. Джонсоннуң доктриназы деп адаар чүве болгаш америк аразының күштерин тургузарының планнары болза, бүгү латин америк чурттарның суверенитеди болгаш хамаарышпас чоруу шыңгыы айыылда туруп турар дээрзин көргүзүп турар. Чаа Кубаның тыптып кээрин болдурбас деп, АКШ-тың Латин Америкада чагырыкчы бөлүктери медеглээннер. Ынчаарга оларның ындыг күзели турзажок, ийиги-даа, үшкү-даа Куба тыптып кээр! Материкте кайы хире чурттар бар болдур, олар база ындыг болур!

Чоннуң эрге-ажыы дээш Чилиниң коммунистиг партиязының демиселиниң дугайын оратор чугаалаан. Чазыглар болгаш кошкак талалар турза-даа, партия бодунуң ажыл-чорудулгазынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол дээрге чуртта улуг үлүг-хууну ээлеп турар партия болу берген. Ооң бодалын болгаш ажыл-чорудулгазын кым-даа барымдаалавайн барып шыдавас. Кайы-даа чуртта ажылдап турар партиядан артык эки байдалды кым-даа билбес. Партия бүрүзүнде бодунуң дуржулгазы бар, партия бүрүзүнүң хүлээлгези болза дуржулгага өскелерни өөредири, ону оларга дамчыдып бээри болур.

Коммунистиг партияларның болгаш бүгү революсчу күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви кандыг-бир чөрүлдээлерден артык күштүг деп санап турар бис.

Кажан Вьетнамга хүндүс турда, Чилиге дүне турар. Ханойнуң азы Сайгоннуң чурттакчыларынга бодаарга бистиң чуртувус чер делегейниң өске кыдыында далайлар ындында туруп турар. Вьетнамдан Чили чежемейниң-даа ырак болза, делегейниң бүгү булуңнарында ышкаш, империалистиг эжелекчилерниң араатанзыг үлгедиишкиннеринге улуг килеңнээшкин Чилиде база кыптып турар. Вьетнам улустуң маадырлыг демисели магадап ханмас чижек болур.

Кижи төрелгетенниң хосталгазының херээнге Совет Эвилелиниң салыышкыны улуг. Ынчаарга ооң эң улуг салыышкыны — коммунизмниң тургузуушкуну ол. Коммунизмниң идеязы, ооң практиктиг үлегерчижээ бүгү чурттарның миллион-миллион ажылчы чоннарының билиг-медерелиниң болгаш идепкейиниң өзүлдезинге моон соңгаар-даа кайгамчык шиитпирлиг ужур-дузалыг болур — деп, Луис Корвалан чугаазын төндүрген.

Кремльдиң Съездилер Ордузунга пионержи үннерниң ыры дыңналып келген. Делегаттар туруп келгеш, аныяк ленинчилерниң чорутканнарын уткааннар. Улуг залдың бүгү каъттарының эртер черлерин пионер галстуктуг, ак хөйлеңниг уруглар долдур турупкан, пионержи туктар чаттыла берген.

Аныяк ленинчилерниң боттарының эң дээре ажыл-херектерин бижээни эстафета ному бистиң бүгү чуртувусту эргий кезээн. Ынчаарга ол улуг номну — пионерлерниң съездиге рапортун Президиум столунуң кырынга салыпкан.

Уруглар делегаттарга байыр чедирген. Ленин ышкаш өөренири, Ленин ышкаш демисежири, улуг херекке бараан болуру аныяк ленинчилерниң эң чаагай күзел-чүткүлдери ол деп, олар медеглээннер.

— Аныяк пионерлер! Коммунистиг партияның хереэ дээш, демиселге белен болуңар! деп, хуралдың даргазы кыйгырыг салган.

— Кезээде белен! деп чаңгыс аай үн-биле харыылаан.

... Съездиниң кежээки хуралы ооң-биле хагдынган.

МОСКВА. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съезди.

ЧУРУКТА: Кремльдиң Съездилер Ордузунуң фойезинде Конго Республиканың (Браззавиль) Национал Революстуг шимчээшкин партиязының төлээлекчилери Таджик ССР-ниң Ленин аттыг колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Саматов-биле чугаалажып турар.

Фото А. Стужинниң.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН СӨСТЕР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXIII съездизиниң ажыттынарын каа-хемчилер четтикпейн манап турганнар. Съездиге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткениниң төрээн партиязының дээди органы — съездиге айыткаары кымга өөрүнчүг эвес боор.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бирги кварталдың планын район ниитизи-биле март 25-те күүсеткен. Районнуң дөрт колхозу съездиге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин март 20-де-ле күүседипкен. Оларның аразында «Тиилелге» колхоз эът садарының квартал планын 175 хуу, сүттү — 135 хуу күүсеткеш, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң президиумунче телеграмма чоруткан.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери съездиге чедиишкинниг ужуражыр дээш база кызымак ажылдап келген. Ылаңгыя районнуң үлетпүр комбинады бирги кварталдың планын съездиниң ажыттынар хүнүнде күүседир деп хүлээлге алгаш, херек кырында март 25-те күүседипкен. Ынчангаш ол коллектив бодунуң чедиишкиннериниң дугайын съездиге айыткаар эргелиг болган.

XXIII съездиниң ажыттынган хүнүнден эгелээш, ооң бүгү ажылы каа-хемчилерниң кичээнгейиниң төвүнде апарган. Каяа-даа чоруурга, кижилер съездиниң баштайгы документилерин радиодан дыңнаан, солуңдан номчаан, боттарының аразында улуг өөрүшкү-биле чугаалашкан тургулаар. ТК-ның отчёт илеткелинде идип үндүрүп турар дыка хөй чаа айтырыглар кижилерниң ханы сонуургалын болдуруп, деткимчезин ап турар. СЭКП ТК-ның отчёттуг үениң дургузунда бүгү ажыл-чорудулгазын чон бүрүнү-биле чүүлдүг деп хүлээп көрүп турар. Сарыг-Сеп суурда колхозтар аразының тудуг организациязынга съездиниң ажыттынганы-биле холбаштыр болган хуралга чүве чугаалаан кижилер партияның политиказы кижи дугайында сагыш салыышкын-биле сиңниккен, ону бис боттарывыстың амыдыралывыстан-на тода көрүп тур бис деп чугаалап турганнар.

Партияның съездизи ажыттынган хүнден эгелээш, ооң баштайгы документилерин таныжары районда эгелээн. СЭКП райкому райком болгаш бюро кежигүннеринден, партия, совет, профэвилел, комсомол активинден шыырак кижилерни бүдүрүлгелерге, колхозтарга, фермаларга, бригадаларга илеткелдер, беседалар кылып, таныдылга ажылын организастаары-биле тус-тус черлерже чоруткан.

Таныдылга эгелээн

Кызыл-Мажалык. (Телефон-биле). СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ажылдап эгелээнин Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле дыңнаан болгаш ханы сонуургал-биле хайгаарап турар. Төрээн партиязының чыыжының баштайгы документизи — Төп Комитеттиң отчёдун коммунистер болгаш бүгү ажылчы чон боттарынга эргим болгаш чоок, чугула документ деп хүлээп көрүп турар.

XXIII съездиниң баштайгы документилерин парлаан солуннар районга келири билек-ле СЭКП райкому болгаш партия организациялары таныдылга ажылын калбартып эгелей берген. Районнуң партия, совет, комсомол активтеринден 18 кижини партия райкому тус-тус бүдүрүлгелер, колхоз, совхозтар, албан организацияларже чоруткулаан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ажылын, ооң документилерин бүгү ажылчы чон ханы сонуургап турар. Кижилерниң ол негелдезин хандырар ужурлуг тайылбыр массалыг ажыл моон соңгаар улам калбарар болгаш ханылаар дээрзи чугаажок. Районнуң Ак-Довурак бүдүрүлгелериниң, Кызыл-Мажалыктың бүдүрүлге болгаш албан организацияларының улуг коллективтеринге, совхозтар болгаш колхоз төптеринге, бригадалар болгаш фермаларга 18 кезек черге митингилер болгаш хуралдар болгулаан. Оларга СЭКП райкомунуң пропагандисчи бөлүүнүң киржикчилери илеткелдер, беседалар кылгылаан.

Шынның рейдизи

БАРЫЫН-ХЕМЧИК ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН БЕ?

Барыын-Хемчик районнуң колхозтары, совхозтары беш чыл планының бирги чазында нийти тарылганы 18489 гектарга, ооң иштинде тараа культураларын 14000 гектарга, кызыл-тасты 9000 гектар суггаттыг черге тарыыр болгаш суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 15 центнер дүжүттү алырын социалистиг хүлээлгезинде айытканнар. Алган хүлээлгени чедиишкинниг күүседири бирги ээлчегде часкы тарылгага белеткенип алырындан хамааржыр.

«Шынның» рейд бригадазы районнуң колхозунда, совхозтарында часкы тарылгага белеткелдиң чоруп турарының байдалын таныжып көрген. Районнуң девискээринге бо чылын кара кыш болган. Март айдан эгелеп тараа шөлдеринге эвээш хар чагган болза-даа, ол үр болбайн эрий берген. Кыжын үргүлчү хадымарлааш, часмында эрте эгелээниниң түңнелинде черниң хөрзүнү кургап, ылаңгыя чайын болгаш күзүн чарган черлерниң шыгы үнүп турар.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Тракторлар септелгезин «Большевик» колхоз болгаш «Шекпээр» совхоз колдуунда дооскан. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң темпизи оожум чоруп турар. Марттың 20-де байдал-биле алырга чүгле «Шекпээр» совхозта 6 сеялка белен эвес. Совхозтуң Аяңгаты салбырында часкы тарылгага техника белеткели өске черлерге бодаарга кончуг багай организастаттынган. Бо салбырда 3 сеялка, 2 андазын амдаа септеттинмээн. Сеялка прицептериниң чаңгызынга-даа хол дегбээн. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының септээни «Беларусь» деп ийи тракторнуң кабиназы чок. Оон аңгы база ийи «Беларусьтуң» башкы дугуйларын таарыштыр тургуспаан. Шынында «Беларусь» тракторнуң башкы дугуйларының аразының карышкаа 6-дан 12 миллиметр турар ужурлуг турда, ол ийи тракторнуң дугуйлар аразының карышкаа бирээзиниң 20 см, а өскезиниң 30 см ажыг болгулаан.

Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектери дыка эвээш. Ону чогуур үезинде чагыдып алыр талазы-биле «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Кызыл-Мажалык салбыры шиитпирлиг хемчег албайн турар.

ҮРЕЗИН АРЫГЛААШКЫНЫ

Колхоз болгаш совхозтар четчир санныг үрезинни белеткеп алган. Ындыг-даа болза бар үрезиннерни арыглаары «Большевик» колхозтан өске ажыл-агыйларда доозулбаан. Кукуруза, картофель болгаш ногаа үрезиннери четче белеткеттинмээн. «Шекпээр» совхозка 100 тонна картофель, «Большевик» колхозка амдаа 8 тонна кукуруза үрезини херек. Ону кайын барып тыптынып алыры амга чедир тодараттынмаан.

СУГГАРЫЛГА

Агаар-бойдустуң амгы байдалындан алырга, Барыын-Хемчиктиң тараа шөлдеринге суггарылга ажылын сайзыратпайн турган, чаагай дүжүт ап шыдавас. Ындыг турбуже ажыл-агыйлар суггарылгага белеткелди багай чорудуп турар. Тараа белеткелиниң кол чери Барлык шөлүнүң болгаш Хөнделеңниң, Эдегейниң суггарылга бугаларының дөстерин довурактаар, унун аштаар, ону алгыдыр казар ажыл мынчага чедир эгелевээн. Суггарылгага хереглээр херекселдер чамдык ажыл-агыйларда белен эвес. «Шекпээр» совхозка 56 суггарылга манзылары, арыктың кулактарын дуглаар 56 щиттер, суггатчыларга 57 резин сапыктар херек. Бо хүннерге чедир чүгле 40 манзы белеткеттинген.

Районнуң ажыл-агыйлары план ёзугаар шөлдерге 11800 тонна өдек төгер. Өдек сөөртүлгезиниң темпизи оожум чоруп турар.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ЧЕТЧЕЛЗЭШКИНИ

Нийти сан талазы-биле алырга колхоз, совхозтар механизатор кадрлар-биле хандыртынган. Ынчалза-даа «Барлык» совхозта ам-даа 10 механизатор четпес, а «Большевик» колхозта бо хүнге чедир кол агроном чок. Механизаторларның болгаш суггарыкчыларның семинарларын эрттирип, оларны өөредир талазы-биле ажыл кошкак чоруп турар. Часкы тарылганы эрттирериниң ажыл планы тургустунмаан.

ТУРЛАГЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга организастыг эрттирери бирги ээлчегде ховунуң ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузарындан хамааржыр. Ажыы-биле чугаалаарга районнуң колхозунуң болгаш совхозтарының хову турлагларында нийтиниң чуртталга бажыңнарының, столоваяларының септелгези эгелевээн. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы эш Х. Ч. Кудурукпайның дуржулгазындан алырга, часкы тарылга үезинде нийтиниң чеминге хереглээр эътти мал семис күштүг турда, баш бурунгаар үүжелеп белеткеп алыр. Мында ындыг эвес. Чазын мал арып баксырай бергенде ам кээп дүвүреп, эъдиниң шынары куду, арган малдарны чемге хереглеп турар. Беш чыл планың күүседиринче бүгү совет улус кидин түлүк кирипкен. Ынчангаш беш чылдың бирги чылының баштайгы чазының часкы тарылгазынга белеткелде чедир кылдынмаан ажылдарны бо хүннерде доозар дээш бүгү күштү мобилизастаары районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларындан негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:

Г. СИЛКИН — районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол инженери.

С. КОМБУЙ-ООЛ — «Шынның» штаттан дашкаар корр.

Т. ТАЛГАНЧИК—«Шынның» корр.

СЭТА-ның ДЫННАДЫЫ

„Луна-10“ космоста

Айны улам ыңай шинчилээриниң программазын ёзугаар космос ракетазын Айның талазынче салып үндүрерин Совет Эвилелинге 1966 чылдың март 31-де Москваны-биле 13 шак 47 минута турда боттандырган.

Ракетаның иштинде «Луна-10» дээр автоматтыг станцияны тургускан.

Станцияның кол ужур-дузазы—космос делгеминиң кавызын шинчилээр сорулга-биле Айның кылымал спутнигин тургузарын хандырар системаны ажылдап кылыры, а ол ышкаш селеноцентритиктиг орбитаже (Ай кавызынче) станцияны салып үндүреринге борт системаларын ажылдап кылыры болуп турар.

Станцияның шимчээшкини санап каанынга чоок траектория-биле чоруп турар.

1966 чылдың март 31-де Москваны-биле 18 шак 31 минута турда «Луна-10» станция Черден 51 муң километр ырак чоруп турган.

«Луна-10» станцияның иштинде тургускан бүгү аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны ажылдап кылырын чорудуп турар.

Революсчу чаңчылга

Тес-Хем районнуң Берт-Даг ортумак школазының комсомол, пионер организациялары ВЛКСМ Төп Комитединиң VIII Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, чаа-чаа ажылдарны чорудуп турарлар.

Өөреникчи комсомолчулар совхозтуң № 1 хойжу бригадазын шефке алгаш, хойжуларга дузалаар шеф ажылдарын ийи удаа чоруткан. Пионерлер суурда назылап кырааннарның өг-бүле ажылынга дузалажып турар. Школаның уран чүүл бөлгүмү фермалар, бригадалар төптеринге алды катап концерт көргүскен.

Революсчу чаңчылдарга аныяктарны кижизидер талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Совхозтуң болгаш школаның төөгүзүнге хамаарышкан материалдарны школачылар чыып турар. Ада-чурттуң дайынының киржикчизи гвардейжи О. Аранчаа болгаш Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүй-оол оларның дайынчы оруун көргүскен стендини тургускан. Оларның-биле школачыларның, аныяктарның ужуражыышкыннары болуп турар.

Ч. СУЛЬДҮМ.

Ажыл-иш хайныгып турар...

Кызыл хоорайның дааранылга комбинады. Ооң залдарынга орайга чедир чырык хып, машиналарның дааш-шимээни дагжап кээр. Чырык соңгаларлыг, аажок узун залда ажыл-иш хүннүң соксаал чок.

—Аңаа бис чоргаарланыр бис— дей каапкаш, директор Степанида Ивановна Ведерникова улуг залдың эң-не төнген ужунда база бир залда чай-кыдыг чок ажылдаан орар, «чыткан хой тургуспас» шинчилиг, чугаакыр эвес херээжен кижиге эдертип келгеш:

— Таныжыңар, бистиң депутадывыс, мурнакчы ажылчынывыс бо-дур — диди.

Чапсарлаары ам-даа элек боорга, Степанида Ивановна комбинаттың залдарының ажылга таарыштыр кылдынган чамдык чүүлдерин чугаалады.

—Чартык-автомат дааранир машиналарны тургусканывыстан ажыл улам немешкен. Оон ыңай, пөс-таавы, хөвең доозуну дээш, кадыкка хоралыг болгу дег чүвелерни-даа сордурар херекселди, залды салгыннадыр вентиляцияны улам экижидер дээш база чамдык чүүлдерни кылган бис— деп, директор чугаалады.

Шынап-ла мында кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган, кижилер аңаа өөрүп-даа турар. Ол хемчеглер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идиглиг болган.

Хөй-ле сорочкалар даарап орар демги ол ажылчын хүндүскү ээлчегде. Ажылынче сундугар дээш бодунуң ажыл-херээниң дугайын тодаргай чугаалаарынга черле хөнүп бербес. Ындыг-даа болза, Раиса Шоватаевна Монгуш сөөлгү айларда канчаар ажылдап, бүдүрүлге онаалгазын кайы хире күүседип турарының дугайында каш саннар адады. Ооң боду Валентина Петухованың удуртуп турары ээлчегде болгаш январь айның программазын ол 110, а февральдыын — 125 хуу күүсеткен.

Валентина Петухованың ээлчээ эрткен үелерде багай эвес ажылдаанын кызыл будук-биле сиилип бижээн улуг ак саазында чурагайлар чугаалап турар. «Бирги ээлчег январьда 100, февральда—103, ийиги ээлчег январьда — 102,2, февральда — 105 хуу» дээш-ле, шак ынчаар, ээлчег бүрүзүн дес-дараалай көргүзүп каан. Эң адаанда комбинаттың нийти түңнелдери бар. Чылдың эге айында комбинат нийти продукция бүдүрүп үндүрерин 103,2 хуу, бараанныг продукцияны — 103,7 хуу күүсеткен. А февральдың даалгалары үстүнде ийи көргүзүглер талазы-биле база ажыр күүсеттингенин мында бижээн.

База катап залче кире бээр бис. Хөй-ле шарыглыг пөстер, шала даараан халаттар, сорочкалар, чымчак ховенден кылган матрацтар дээш, оон-даа өске янзы-бүрү продукцияны ол-бо талазынче чыскаай салгылап каан. Уран ишчилерниң даарап шаапкаш, холдары-биле олуй-солуй сый туткаш, бүдүрген продукциязын салыр черинче каай кагтылаптарын топтап көрүп турарга, автомат сагышка кирер. Ол хүн комбинаттың дааранылга залдарынга, цехтеринге партияның XXIII съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегиниң бир хүнүнүң ынчаар эртип турганы ол. Мында кижи бүрүзү съездиге чүнү чугаалажырын, ону кандыг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурун билир.

Демги үстүнде адаан саннарывыс дээрге, аңаа-ла боду келбээн, ооң артында улуг коллективтиң кежигүннериниң күженишкинниг ижи, кылган продукциязы: платьелер, чоорганнар, матрацтар, сыртык хаптары, хол хаптары, хөйлеңнер, иштики ак хептер, аржыылдар дээш, дыка хөй хереглелдиң эргежок чугула бараанары бар. Оларны республиканың үлетпүр бараанарының садыг бүрүзүнден көрүп болур.

Раиса Шоватаевна ышкаш мурнакчы кижилер бүдүрүлге черинде он-он. Бүгү ажылдап турар үш чүс ажыг ажылчыннар чеди бригадага, ийи ээлчегге хуваттынган, беш бригадага коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты тывыскан.

Комбинаттың партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары кижилерниң күш-ажылга харысалгалыын, оларның эки сагылга-чурумнуг болурун чедип алыр дээш элээн ажылдарны чорудуп, лекция, беседаларны, чамдык дыштанылга кежээлерни организастап турар. Ажылчыннар чүгле күш-ажыл, бүдүрүлге хүнү-биле чурттавайн, харын моральполитиктиг, культура-массалыг амыдырал-биле ханы холбаалыг чурттазын, ажылдазын дээш коллективтиг хемчеглерни моон соңгаар-даа ап чорудар. Мында колдуунда уруг-дарыглыг пе херээженнер ажылдап турар. Бүдүрүлге черинге ажылдаарындан аңгыда, олар бажың-балгадынга ээп келгеш, бажың иштиниң ажылынга база чардыгарлар. Ынчангаш оларның дыжынче, ылаңгыя культурлуг дыштанылгазынче кичээнгейни салып, хостуг шактарны шын эрттирген турарын дээш, коллективте организастыг хемчеглерни ап, коллективизмге кижилерни кижизидер сорулганы салыр болза, черле эки түңнелди ол бээр. Коллективте шупту чүве чүс хуу эки дээр болза шын эвес. Чамдык ийи-чаңгыс кижилерниң талазындан ажыл шагы үзе кагылаптар, шуут үнмейн баар таварылгалар база тургулаар. Ону болдурбас дээш күженишкинни үндүрери негеттинип турар.

Д. ЕНДАП.

Кызылдың № 10 ортумак школазы он чыл оюн чоокта чаа демдеглээн. Школаны мурнуку чылдарда дооскаңнар ол хүн аңаа чыылганнар.

ЧУРУКТА: башкы Лариса Федоровна Хасанович бөлүк доозукчуларының аразында.

Фото И. МИЛОНОВТУУ.

Дошкун аажылал

1961 чылда Сарыг-Сеп суурга хамаатылар В. Р. Легких биле А. Г. Акатьева олар өг-бүле болушканының байырлыг кудазын ажыдар аас-кежиктиг болганнар. Байырлыг кежээниң киржикчилери оларга эгээртинмес аас-кежиин күзеп, амыдыралдың узун оруунга төлептиг болурунуң чагыг сөзүн берип турган.

Өгленгеш улуг үр болбаанда, Валерий Легких шериг албаны эрттирип чорупкан. Кайы-кайызынга-даа чагаалар удаа-дараа урдунуп-ла турар апарган. Ынчалза-даа чагаалар оларның ынакшылын солуп шыдавас апарган. Ашааның албан эрттирип турган хоорайынга баргаш, тускай бажыңныг кады чурттаар аргалыг болганнар. Оларның өг-бүлезинге бир хамааты немежип, оол уруг төрүттүнген. В. Легких шериг албанындан халашкан соонда, Камчаткага ажылдаары-биле ооң өг-бүлези артып калган. Чоорту аныяк өг-бүлениң кежигүннериниң аразынга хензиг чүве дээш-ле чөрүлдээ эгелээр апарган. Валерий Легких ажылдан орай, аскы чыттыг келир апарганы — өг-бүлениң чөрүлдээзин улам-на күштелдирген. Ашааның ээрикте халалыг аажычаңы кадайынга улуг дөңгү болу берген. Ол сөөлүнде кээп үргүлчү кадайын эттээринге өйлешкен. Ооң түңнелинде 1964 чылда өг-бүле буступ дүшкен. Алган акшазы-биле чүгле арага садып ижер апарган. Улус суду В. Легкихти оглунга 30 рубль алимент төлээр кылдыр шииткен. Ону төлээринден оспаксыраа́ш, эргиде чурттап турганы Тываже дезипкен. Маңаа келгеш, ол-бо ажылче кирип, доктаамал ажылдавайн, тоялап чораш, эрте, орай-даа бол, кеземчеден үнмес хирезин билип кааш, кадайынче «буруузун билинген» чагаа, телеграммаларны чорудуп эгелээн. Адак соонда, каш катап мындыг чагаа бижээн: «Оглум Володя, эргимим Тоня, чедип кээп көрүңер, силерни манап тур мен. Квартира тып алдым. Силерге херектиг бүгү чүвени белеткеп кагдым, Тоня. Силерни кала уткуп алыр мен, дыңнат...»

Шынап-ла, ооң «чылыг» сөстеринге иешкилер бүзүрээш, эт-херексел, идик-хевин почта дамчыштыр чорудупкаш, самолёт-биле ужупканнар. Ол-ла хүннерниң бирээзинде чиик сеткилдиг В. Легких таварылта боор Наташа Артемованың баштайгы хүлүмзүрүүнге чүрээн алыпкан. Дараазында хүн оларның кудазы болуп эрткен. А кадайы Антонида Акатьева оглу-биле чедип келирге, аданың соок шырайы, каржы-дошкун аажылалы оларны манап турган...

Төлевейн турган алиментизин 300 рубльди, а кадайы Акатьевага өрук шүүдели 181 рубльди В. Легких төлеп бээр кылдыр суд шииткен.

Социалистиг өг-бүлени хүндүлеп көрбес, мораль талазы-биле будулчак В. Легких ышкаш тоянчылар-биле хөй-нийти организациялары болгаш ак сеткилдиг хамааты бүрүзү шыңгыы демиселди чорудар ужурлуг.

И. ПЕТУХОВ.

Эргим уруглар!

В. И. Ленин аттыг пионер организациязының область чөвүлели фашистиг Германияны чылча шапкан тиилелге хүнүн таварыштыр эң эки чурук дээш конкурсту чарлап тур. Конкурсту 1966 чылдың апрель 1-ден 31-ге чедир чорудар. Чуруктарыңарны ВЛКСМ обкомунуң школа килдизинче чорудуңар.

ЧАС КЕЛДИ!

ЧАГЫТАЙ ХӨЛДЕ

— Ак-балык тудуп ал-ды-м!

— Шынап бе?

— Ой, кылаңнаашты ортузунга чедир пактаптарга, дүрген шеле соптарымга, ушта халый берди, халак!

Кезек када ыржым барган.

— Мегелевейн тур, сен хамаан чок, хоочун балыкчы эрлер безин ак-балыкты кылаңнааш-биле ховар тудуп алыр чүве! — деп, кырган балыкчы чугааланып үнду.

Кончуг улуг ак-балыкты азы шортанны тудуп алыр дээн дестүнмес күзелдиг балыкчылар ынчаар баштактанчып. «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң организастааны дош оюп балык тударының талазы-биле маргылдааны ынчаар эгелээннер. Кызылдан, Бай-Хаактан, Владимировкадан болгаш өске-даа черлерден келгилээн балыкчылар Чагытай хөлдүң кылаң дожунуң кырынга чыглып келгеннер.

— Сөөлгү ийи неделяның иштинде хеме станциязының мырыңай чоогунда дош адаанның балыктары эки чемнеп турган чүве, а сөөлгү үш хүн борта чемневес апарды. Даарта маргылдаажыр балыкчыларга кайы дошту айтып бээрин безин ам билбес апардым. Мажалык чаны-ла эки боор— деп, Чагытай хөлдүң хоочун балыкчызы Николай Николаевич Бекасов келген балыкчыларга чугаалап, оларның кайызы-ла сүме кадар ирги деп манаан шинчилиг, бир балыкчыдан өскезинче көрүп, дыңнааланып кылаштап турган. Балыкчыларга эки чемнээр чер айтып бээр дээн бодал ооң сагыжын аартып турган...

Даартазында, эртенгиниң 4 шак 30 минута безин четпейн турда, балыкчылар хөлзеп эгелей бергеннер. Маргылдаа эрттирер черни база катап ылавылап дутуржуп алгаш, балыкчылар машиналарын хөделдирип, хөлдү долгандыр көрүп чорупканнар. Судьялар маргылдаа эрттирер черни айтып бергеш, ону эрттирериниң чурумун балыкчыларга таныштырган. Чагытайның дожу 70—80 см чедир кылын, күскү соок хаттарның салдары-биле чидигчидиг бизеңнерлиг кылдыр чоржайтыр доңа берген, ону суунга чедир ояры ындыг-ла амыр эвес болза-даа, балыкчылар шалыпкын хөделип турганнар.

Баштайгы балыкты Алексей Зябликов ушта шелип эккелген, ынчалзажок ол ындыг-ла улуг эвес болган.

— Ам улуу туттуна бээр боор! —деп, Алексей чугаалааш, өөрүнче карак басты. Ооң кожазының сыырткыыжын база шеле берген. Сыырткыыжының баазы оожум үндүрүп келирге, ооң бажы-даа, чемижи-даа чок, кандыг-ла бир улуг балык оларны тудушка үзе тыртып сыырыпкан болган. Автобус хөлегезинге балыктап орган Михаил Бонин элбек олчалыг болуп, балыктарны улай-улай үндүр шелип, чанында кылын харже оваалай октап ап олурган. Удаваанда ооң балыы чээрби ыракта ажа берген.

Чамдык кижилер курутлап, кылаңнааштарын удаа-дараа солуп, бир черден бир черже маңнажып, чаа-чаа черлерни оюп турганнар. Удаваанда түңнел үндүрер үе келген. 45 балыкты туткан Михаил Иванович Бонинге бирги черниң шаңналын бээр деп судья чарлаан.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

Республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының беседазы

КАРАКЧЕ ЧАМ КИРЕ БЕРГЕНДЕ...

— Ой, каракче чам кире берди!—дижи бээр чүүлдер база турар. Ындыг таварылгалар канчап болу бээрил дээрге агаарга довурактың, хөмүрнүң болгаш өске-даа чүүлдерниң оонак доозуннары кезээде бар болуру-биле ындыг. Ындыг болзажок, оларга удур организмде камгалал база бар-ла болгулаар ынчаш, ол чүл дээрге: карактың хавыы хагдына бергилээр, ооң чажы-даа токтуп келир, ындыг болзажок, ол чүүлдер чамдыкта камгалалга четпес болгулаар.

Каракче чам кире бергенде, баштайгы алыр хемчег — каракты чууру болур. Та чүге чүве ийик, мынчага чедир чамдык кижилер ол сорулгага борлуг кислотаны ажыглап турар чүүл бар. Ындыг болзажок бо таварылгада ол кислота ажык чок болур. Харын ооң орнунга марганцовокислый калийниң ээлдиригин хайындырып каан чылыг сугга холааш, ооң-биле азы суг дамчыдылгазының арыг суун болгаш хайындырып каан сугну ап алыр болза дээре болур. Мону кылырда, резина спиринцовканы ажыглаары эптиг болур, ону кылырда карактың хавыын аңдара тыртып алгаш, демги сугларның дамдызын каракче спиринцовка-биле дамдыладыптар. Спиринцовка чок болур болза, крандан азы хөнектен сугну карак иштинче саарты кудуп туруп кылып болур. Каракты ынчаар чуп тургаш, ону салаа-биле азы өске-даа чүүл-биле чодуп болбас, чүге дээрге каракка кирген чам карак огунче улам таарымча чок кылдыр өйдүгүп кээп болур. Ынчаар чуурга, каракта өйдүгүүшкүн хевээр болуп, каракта бир-ле чүве бар ышкаш сагындырар болза, ол дээрге бир-ле кадыг чүве карактың борбаанда азы карак хавыының үстүү иштинде чаза чыпшына бергени ол-дур, ынчангаш каракта кирген ол өске бүдүмелди медицина ажылдакчызының дуржулгалыг холу ап кааптып болур. Ону мырыңай-ла аартпайн чыткаш кылыр. Бо таварылгада поликлиникага азы эмнелге салбырынга баарын саадаткан херээ чок, чүге дээрге бир хонганда-ла каракта кирген демги өске чүүл карактың борбаанга бүлүргей пе арттырып, кижиниң көөрүн баксырадып болур.

Бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывыска таваржып чоруур чамдык химиктиг бүдүмелдерниң чаштаашкыны каракче киргилей берип база болур. Чижээлээрге, школага анилин будуктар-биле бижиир болгай, бажыңны септеп турда, чугайның, чес купоросунуң ээлдиригелерин ажыглап турар, ыяштарны чазап тургаш ону хоранныг химикаттар-биле бүлгүртүп тургулаар чүүл бар, хирлиг хепти химиктиг бүдүмелдер-биле арыглап-даа тургулаар, оон-даа өске, харын ол бүгүнүң чаштанчылары каракче кирип база болур. Ол бүгү бүдүмелдер кижиниң карактарынга айыылдыг болур. Бир эвес оларның чаштанчызы таварылга болуп каракче кире бээр болза, каракты хөй суг-биле ол дораан чуп эгелээр херек, ону дүрген кылган тудум-на улам эки болур, дүрген кылыры маңаа хамык чүвени шиитпирлээр.

Ол дораан ынчаар чуур болза, каракче кислота азы щелочь-даа кире берзе, кижиниң көөрүн баксыратпас. Ындыг болзажок ынчаар чуп алгаш, чүгле аңаа идегепкеш олуруп болбас. Чижээлээрге, ындыг айыылдыг ээлдиригелерни эки ажыглап өөренген кижи безин душ болуп таваржы бээр ышкындырыгдан магадылаттынмаан болур болгай. Ындыг хоралыг, ажыг химиктиг бүдүмелдер-биле холбажып ажылдап тургаш, бүдүрүлгеге-даа, бажыңынга-даа дижик, карак камгалаар карак-шилин ажыглаары албан болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чеделээн дидим» 10, 11.45, «Силерниң оглуңар болгаш дуңмаңар» 1.30, 3.20, 5.20, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңныкче уткуй бар чор мен» (1—2-ги сериялары) 9.30, 1.55, 6.20, 9.05, «Антоша Рыбкин» 12.15, 4.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улусчу шеверлерниң хоорайы» 9.40, 11.40, 1.40, 3.40, 5.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бирги классчы» 10, 11.45, «Гералдның эрес чоруу» 1.30, 3.25, 5.20, 7.15, 9.10 шактарда.

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Арыгның тоожулалы» 10, 11.30, «20 шак» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерниң оглуңар болгаш дуңмаңар» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Усчу шеверлерниң хоорайы» 11, 2, 3.40, «Чаңныкче уткуй бар чор мен» (1—2-ги сериялары) 5.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Антон Рыбкин» 3, 4.50, 6.40, «Фашизм ол-дур» (1-ги, 2-ги сериялары) 8.30 шактарда.

Удавас тираж

Акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле тираж 1966 чылдың апрель 7-де Воронеж хоорайга болур.

Лотерея билединиң 30 көпеек-биле садып алгаш, «Москвич-408» автомобильди, «Урал-М—63-У» мотоциклди, соодукчуну, радиоприёмникти, хеп чуур машинаны, «С-5» пианинону болгаш өске-даа үнелиг хөй эт чүүлдерин, а ол ышкаш акшаны ойнап ап болур силер. Акша-бараан лотереязының билеттерин бүгү ажаалга кассаларындан, кинотеатрларның, автовокзалдың, аэропорттуң кассаларындан, магазиннерден, «Союзпечатьтың» киоскилеринден садып ап болур силер.

Акша-бараан лотереязының билеттерин садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00841.